

**Utredning av område med fossil åker
och röjningsrösen.
Bonäset Raä 134 Alnö sn, Sundsvall.**

Fastigheter Gista 1:30, 1:28, Alnö-Näset 1:62 Alnö socken,
Sundsvalls kommun, Medelpad, Västernorrlands län

Rapport 2014:12
Maria Lindeberg, Ola George

Murberget Länsmuseum Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Utredning av område med fossil åker och röjningsrösen. Bonäset Raä 134 Alnö sn, Sundsvall.
Rapport nr 2014:12

© Murberget Länsmuseum Västernorrland, Maria Lindeberg, Ola George
Härnösand 2014
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning.....	5
Syfte och metod	6
Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö	7
Redovisning av arbetet	9
Historiska kartor	19
Tolkning och resultat.....	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22
Referenser	22
Bilagor.....	23
1. Inmätningar	24
2. Beskrivning av rösen och fotolista.....	27
3. Kontaktkarta bilder	34
4. Tabell med variabler för att skilja gravrösen och röjningsrösen åt.....	40
5. Kartor.....	41
6. PM angående arkeologisk utredning inom Alnö-Näset.	47

Sammanfattning

Murberget har utfört en arkeologisk utredning av ett röjningsröseområde vid Bonäset, Raä 134 Alnö socken.

Vid karteringen som utfördes våren 2014, kunde konstateras att flera av rösen inom området påminner om gravar. Dessa återfinns också på järnåldersnivåer. Det finns terrasseringar och åkerytor med ålderdomliga drag, såsom ryggade åkrar och vallar som avgränsar åkerytorna. Husgrunder och en raserad jordkällare finns intill ett bergigt/stenigt parti ungefär i mitten av utredningsområdet (N-NÖ om den västra villan). En av husgrunderna (som dock inte är särskilt tydlig) kan finnas med på 1850 års Laga Skifteskarta. Den andra helt tydliga husgrunden har däremot inte gått att identifiera på någon karta.

Vid kartstudier och överlägg med den geometriska kartan från 1772 framgår att många av rösen som karterats finns utritade på 1700-talskartan, vilket gör att de borde räknas som fornlämning.

Inledning

Murberget har utfört en arkeologisk utredning av Raä 134, Alnö sn på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland. Bakgrunden till ärendet är att ägaren till Gista 1:30 har kontaktat länsstyrelsen med frågan om någon yta inom lämningen och fastigheten Gista 1:30 kan styckas av och bebyggas.

Raä 134 består av ett röjningsröseområde med fossil åkermark, terrasseringar och stengärdesgårdar och är klassat som övrig kulturhistorisk lämning. Vid en tidigare utredning 2002 konstaterades att en del av rösen som identifierades i fält finns med på storskifteskartan från 1772 (Nykvist 2002:19). Efter den registreringen har två villor byggts inom området.

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdet markerad med röd pil.

Syfte och metod

Syftet med utredningen av Raä 134 är att fastställa lämningens status, aktuella synliga utbredning samt läge för samtliga ingående lämningar/anläggningar synliga ovan mark. Dessutom ska utredningen avgöra om det finns någon ytterligare del av Gista 1: 30 som kan bebyggas/styckas av utan att lämningen skadas.

Området har inventerats och de olika objekten har karterats med RTK-GPS, fotograferats samt beskrivits i text. Spade användes för att kontrollera jordmån.

Rösen planerades att dokumenteras genom Ellen Anne Pedersens metod för klassificering av rösen, som är tillämpbara utan att gräva i rösen (Rydningrøysfeldt og gravminner – spor av eldre bosetningsstruktur på Østlandet. *Viking* 1990). I de fall rösen är övertorvade kan Pedersens metod inte användas. De flesta av rösen på Bonäset visade sig vara övertorvade så metoden kunde tyvärr inte tillämpas.

En fosfatanalys var inledningsvis planerad för att få mer information om markanvändningen samt eventuellt spåra boplatsslägen. P.g.a. tidsbrist uteslöts fosfatkarteringen efter överenskommelse med länsstyrelsen.

För att spåra äldre skeden av markanvändning användes historiska kartor över utredningsområdet. Den rektifierade kartan över storskifte på inägor från 1772 lades sedan in i GIS tillsammans med karteringen från utredningen.

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen, berörda fastighetsägare och Sundsvalls kommun.

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet Bonäset ligger på Alnön väster om Stornäsets naturreservat. Området har närmast nyttjats som betesmark. Landskapet består av odlingsmark och skogsområden i ett kuperat landskap. Jordarten består av sand med inblandning av sten. Stornäset har under äldre järnåldern legat på en ö skild från Alnön. I närområdet (på den gamla ön) finns förhistoriska lämningar i form av gravhög (Raä 64:1), gravfält (Raä 62:1), boplatz (Raä 152), fyndplats (Raä 62:2) och gravhög (Raä 64:1). Yngre lämningar finns i form av rester av en tegelindustri (Raä 110:1), träindustri (Raä 111:1), byggnadsminne (Raä 94:1) samt en fornlämningsliknande lämning (Raä 63:1). Söder om UO finns fornlämningar i form av gruvområden (Raä 70:1, 113:1, 126:1), gruvhål (Raä 124:1), lägenhetsbebyggelse (Raä 126:1) och fornlämningsliknande lämningar (Raä 71:1 och 71:2).

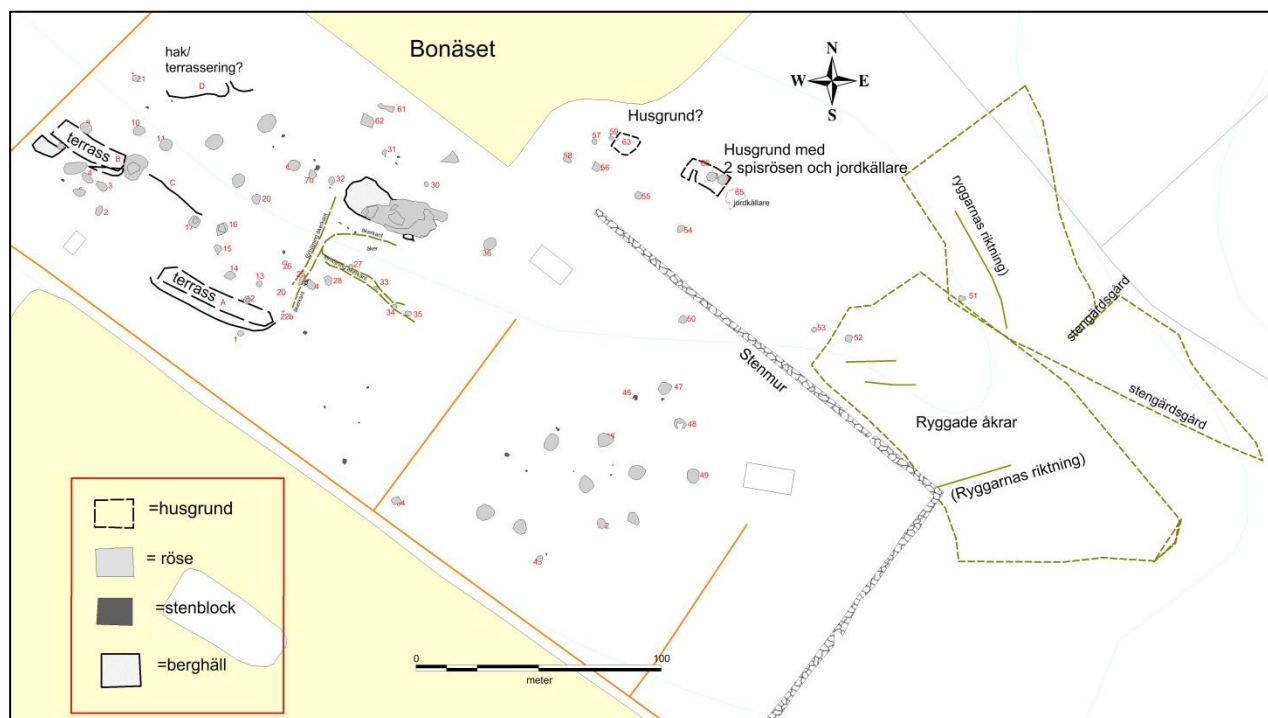
Figur. 2. Översiktskarta från fmis med utredningsområdet Raä 134 och närliggande fornlämningar.

Figur 3. Detaljbild från geometriska kartan från 1772. Gårdarna Stornäset (som tidigare hette Norrnäset) och Sörnäset (senare Lillnäset) finns med, och utredningsområdet (A4) betecknas som "Lillbissiedåkern". (A5) är "Slåttern ute i Lillbissåkern" och (A3) "Biess änge".

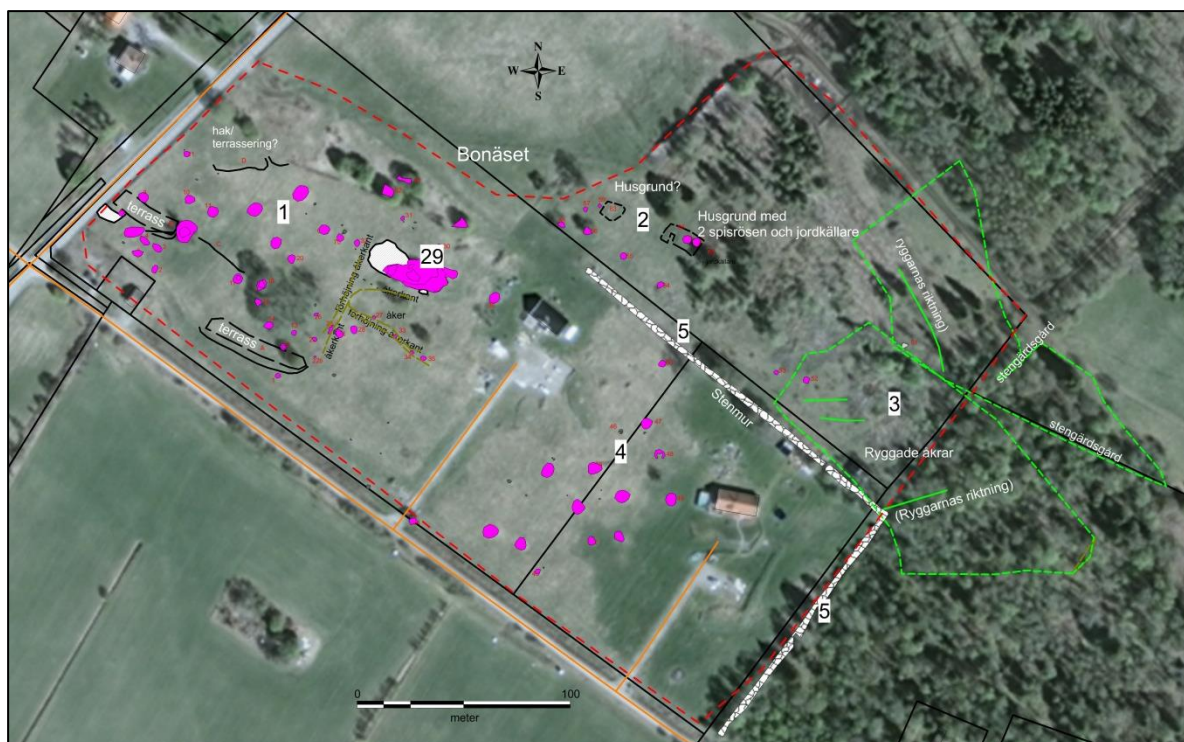
Redovisning av arbetet

Vid utredningen mättes de olika stukturerna in med RTK-GPS, de beskrevs, numrerades och fotograferades, se bilaga 1 och 2. Spade användes vid vissa objekt för att undersöka jordart, och marklagernas tjocklek. De inmätta strukturerna fördes in i GIS (Mapinfo) med ekonomiska kartan som bakgrund.

Figur 4. Översikt av utredningsområdet med inmätta objekt. Rösen =ljusgrå, stenar/block =mörkgrå, åkerkanter i väster och ytor med ryggade åkrar i öster = gröna streckade linjer (se även beskrivning av delområdena och bilaga 1). Jämför fig 5.

Utredningen visar på ett välbevarat mer eller mindre fossilt kulturlandskap inom UO. Orsaken till att många av lämningarna är så pass intakta beror förmodligen på att marken är så stenig och inte brukats av moderna maskiner. I de små åkrarna finns mängder av rösen, stenblock och en del berghällar, vilket inte givit bra förutsättningar för ett modernt jordbruk. Inom Uo finns variationer i lämningarnas karaktär. De beskrivs därför i olika delområden (se fig. 5). Ytorna i anslutning till de nybyggda husen har förändrat kulturlandskapet och lett till en fragmenterad fornlämningsmiljö.

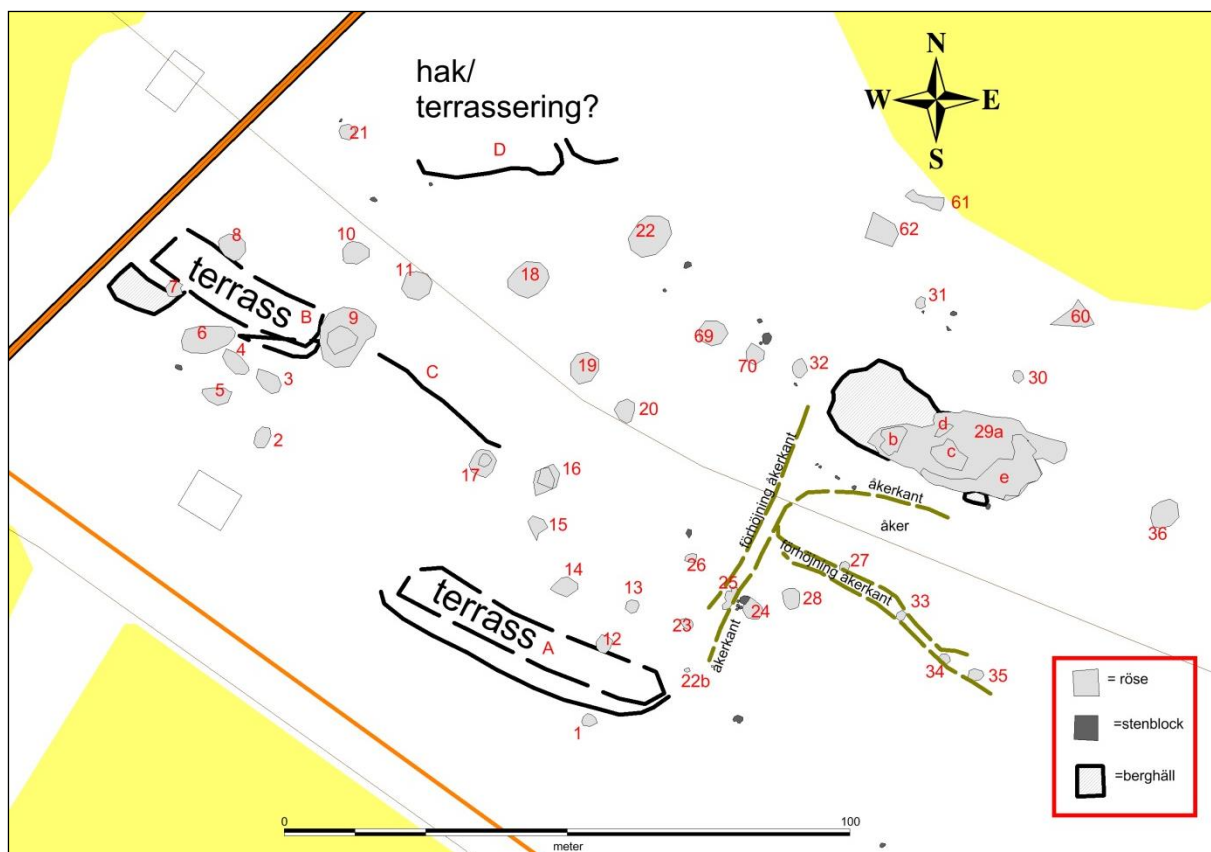

Figur 5. Ortofoto över undersökningsområdet (UO) med inmätta objekt och numrering av de delområden som beskrivs i rapporten.

Nr 1 är den västra delen av UO med terrasseringar och rösen, nr 29 stentipp/röse på berghäll, nr 2 det mellersta området med husgrunderna, nr 3 den östra delen med de ryggade åkrarna, nr 4 den södra delen av UO och nr 5 är stenvallen. Svart linje anger fastighetsgränser och röd streckad linje är nuvarande begränsning för området i FMIS.

Delområde 1 (den västra delen av UO) består av ca 40 rösen, enstaka stenblock och berghällar, 3-4 terrasseringar (A-C) och några strukturer i terrängen som bedöms vara åkerkanter (grön streckad linje på fig. 6).

I den NV delen av delområde 1, finns några rösen som också har en gravliknande karaktär, runda och svagt välvda. Rösen är kraftigt övertorvade med ibland enstaka synliga stenar eller block i ytan. Rösen är 1,5–10 m i diameter och upp till 0,7 m höga. Några av rösen har mittgrop, några är små och toppiga – ett spisiröseliknande, andra är mer flacka. De flesta är runda till ovala i formen. Några rösen är lagda intill större block eller berghäll och några rösen ligger i kanten av terrasseringarna. Här finns även små rösen i förhöjningar mellan två åkertegar – (se röse 27, 33-35 på figur 6). Norr om de rösen syns en svagt skålad åkeryta. Åkrar som avgränsas med vallar/förhöjningar istället för diken brukar ses som ett ålderdomligt drag.

Figur. 6. Delområde 1 av UO. Grön streckad linje visar förhöjningar vid åkerkanter.

Figur. 7. Övertorvat spismursliknande röse (röse nr 12) på terrass. Foto från söder.

Figur. 8. Terrass A. Foto från sydväst.

Figur. 9. Terrass A. Foto från sydöst.

Figur. 10. Övertorvat gravliknande röse (röse nr 8). Foto från väster.

Längre österrut finns ett stort röse – stentipp intill och på berghäll och som troligen använts även under senare tid (röse nr 29a-e). Inom det stora röset syns olika mindre koncentrationer av plocksten eller större block. På kartan från 1903/09 finns ett litet hus eller lada utritad direkt söder om röse nr 29.

Figur. 11. Röse/stentipp (röse nr 29 a-e). Foto från väster.

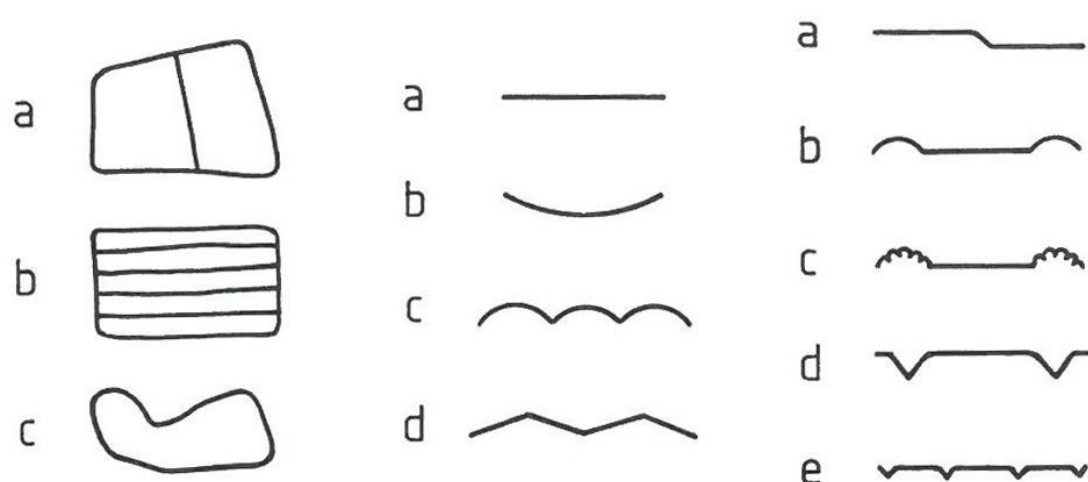

Fig. (till vänster). a) *Blockparceller* har en geometrisk form, som omfattar minst två, i huvudsak, parallella sidor. Förhållandet mellan kortsidor och långsidor är mindre än 1:2,5. Dessa åkrar har alltså en närmast rektangulär eller kvadratisk form. b) *Bandparceller* definieras på samma sätt som blockparceller, frånsett att förhållandet mellan kort- och långsidor är större än 1:2,5. Åkrarna har således en långsmal form. c) *Oregelbundna parceller* definieras av den geometriskt oregelbundna formen, som vanligen är terränganpassad. Renritning: S. Hamberg, Riksantikvarieämbetet.

Fig. (i mitten). a) Beteckningen *plan* form används oavsett om marken är helt horisontell eller sluttar. b) *Konkav* form anger att åkerytan är skålad. Termerna "försänkt" och "bassängformig" har använts i vissa sammanhang. c) *Välvd* åkrar är alltid bandformiga till geometrin. Den ytmässiga välvningen är jämnt bågformig. d) *Ryggade* åkrar har också alltid en bandformig utsträckning, men skiljer sig från välvda åkrar genom att den ytmässiga formen är trubbigt vinklad likt ett sluttande hustak. I vissa beskrivningar har man angivit fåror mellan de välvda eller ryggade åkrarna, men eftersom hela den konvexa ytan skall inräknas i parcellen är detta överflödigt. Renritning: S. Hamberg, Riksantikvarieämbetet.

Fig. (till höger). a) *Terrasskant/åkerhak*, av varierande höjd. Om terrasskant och åker sammanfaller betraktas hela avgränsningen som terrasskant. b) *Vall* avser en vall av primärt blandad sten- och jordfyllning. c) En *stensträng* har en primär stenfyllning. Någon funktionsbestämning inbegrips inte i termen. Stensträngarna kan ha utgjort självständiga hägnader eller fundament till trähägnader. De kan även ha fungerat som markeringar för odlingsgränser, ägo- eller ägogränser, eller som långsmala röjningsrösen. d) *Dike* avser i första hand ett grävt dräneringsdike. Därutöver kan diket även ha fungerat som ägo- eller ägogräns. e) *Fåra/slutfåra* syftar på den typ av grund fåra som uppstår vid plöjning då jordtillorna vänds från varandra. I vissa fall kan fårorna avsiktligt ha sparats mellan plöjningarna. Ofta fälls de dock igen från år till år. Renritning: S. Hamberg, Riksantikvarieämbetet.

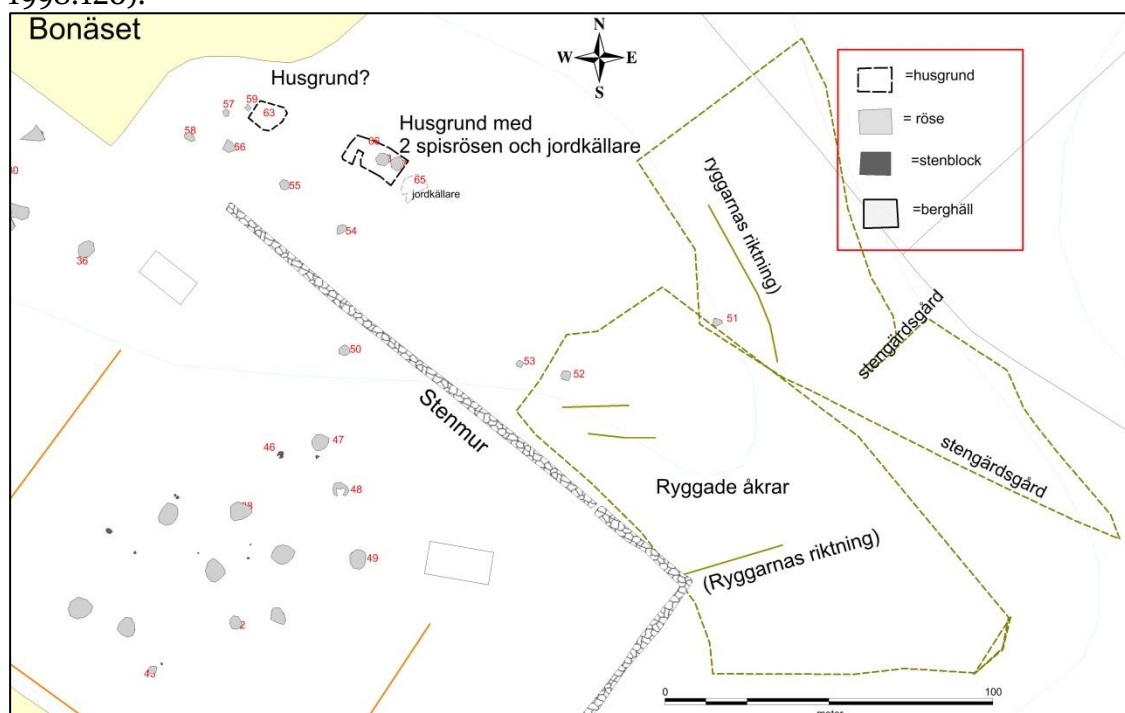
Figur 12. Definitionen av olika åkerformer och begrepp. Illustration ur Gren 1997:98.

De små åkerytor som identifierats inom UO västra del motsvarar närmast a eller c/ a och b/ a och b i illustrationen. De i s block- eller oregelbundna parceller med plan eller konkav form som avgränsas av terrasskant/åkerhak eller av vallar.

De ryggade åkrarna i östra delen av Uo motsvaras av c och d (fast med mer rundad profil).

I **delområde 2** (den mellersta delen av UO) påträffades en husgrund med två spismursrösen och källare under golvet. Intill och öster om den husgrunden finns också förmodligen en raserad fristående jordkällare. Möjligen finns ännu en husgrund väster om föregående husgrund. Denna var mer otydlig, en svag upphöjning med flera mindre små rösen. Eventuellt är det denna byggnad som syns på 1850 års karta. Söder om husgrunderna finns en öppen yta som tydligen brukats som åker, i södra och östra delarna finns en handfull rösen. Denna yta kan tidigare ha rymt gårdstunet. Öster och nordöst om husgrunderna är terrängen bergig.

Huslämningen med spisrösen finns inte med på någon av de historiska kartor som studerats. Troligen är husgrunden därför äldre än de första karteringarna över UO. En datering till 1600-talet verkar rimlig då husgrunden uppenbarligen haft någon form av spismurar, källare under huset och inte finns på någon äldre karta. Det skulle möjligen också kunna vara så att huset som stått på platsen inte varit skattelagt och därför inte markerats på kartorna. Separata jordkällare kom först under 1700-talet när potatisen blev populär (Cserhalmi 1998:120).

Figur. 13. Östra och mellersta delen av utredningsområdet, delområde 2 och 3, med husgrunderna i norr och de ryggade åkrarna öster och norr om stengårdsgården.

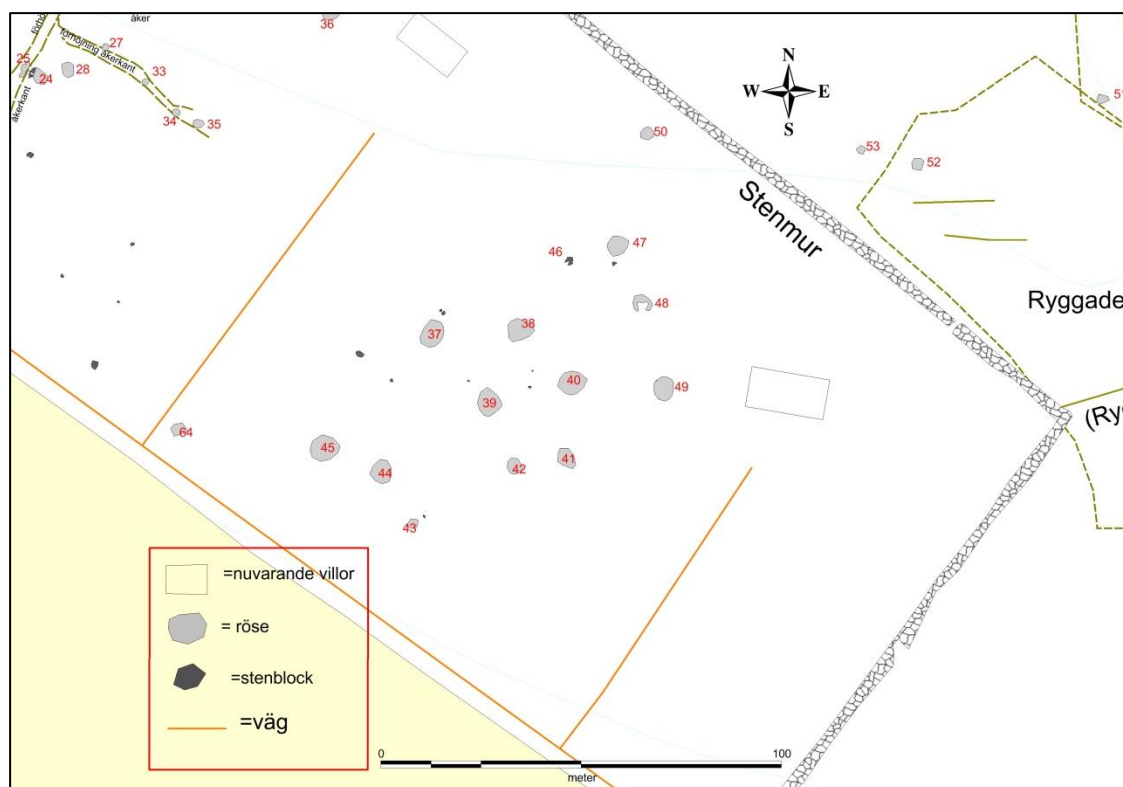

Figur 14. Den ena husgrunden i det mellersta området.

Öster och norr om stengärdesgården finns **delområde 3**, ett område med ryggade eller välvda åkrar. De ligger i stort sett vinkelrätt mot terrängens lutning. Ryggade åkrar bildades när ” Man plöjde då jorden så att den vändes in mot mitten av varje teg. Jorden samlades i en långsträckt åkerrygg. Med ryggningen åstadkom bonden en effekt som liknade dränering. Uppe på ryggarna blev jorden förhållandevis torr, medan fukten samlades i svackorna mellan dem” (Gadd 2000:148). Odlingssättet var utmärkande för djupa lerjordar i Västsverige, Närke och Västmanland (Gadd 2000:148). Eftersom jordarten inom UO inte består av lera utan sand och sten är det troligare att ryggningen var till för att samla den näringsrika jorden och samtidigt höja upp den som en form av drivbänk. Detta brukar också anses vara fallet då ryggarna löper vinkelrätt mot terrängens fallriktning (Nykvist 2002). Öster - nordöst om stenmuren samt vid vägen till naturreservatet, fortsätter de fossila åkerytorna – de har endast karterats delvis då de ligger utanför utredningsområdet och dessutom är skogbevuxna (dålig täckning för inmätning med RTK). Om byggnation planeras i det området bör ytterligare en inventering göras där.

Figur 15. Ryggad åker. Den röda linjen anger åkerns välvning. Foto från söder.

Figur 16. Rösena söder och väster om stenmuren, delområde 4, är numera omgärdade av två villatomter med tillhörande uppfartsvägar, en i NV och en SÖ om rösena (jmf flygfoto fig. 5).

Delområde 4, den södra delen av UO, består av 14 rösen. De är kraftigt övertorvade och ser "nedsjunkna" ut. Överlag var rösena ganska flacka och hade därmed en något annan karaktär än rösena i väster.

Marken är svagt sluttande mot vägen i söder. En kraftig och vällagd stenmur omgärdar området i norr-sydost.

De här 14 rösena (nr 37-50) ser på kartan ut att vara åtskilda från den västra delen av UO. Så ser det även ut på kartan från 1903.

Figur 17. Övertorvat röse (röse nr 37) på södra området. Foto från söder.

Stengärdesgården (nr 5 på fig. 5) som löper i östra delen av utredningsområdet ligger i vinkel NV-SÖ och NÖ-SV. Den är som mest vällagd i riktningen NV-SÖ och är där ca 182 m lång och ca 1 m hög och 1,7–3,5 m bred. I riktning SV-NÖ är den ca 130 m lång och mer varierad i höjd och bredd. Stenmurar som hägnader, brukar generellt tillskrivas historisk tid, men kan ibland påvisas vara äldre. Detta kan i vissa fall synas genom att stenmuren avviker från det som markerats på kartan (Gren 1997:104f.). Cserhalmi (1998: 106) menar att stenmurarna främst kom till under mitten av 1800-talet, då det först då fanns tillräckligt mycket arbetskraft för att bygga resursslukande stenmurar. Stenmurarnas funktion har främst varit hägnader, men även gränsmarkering och stenupplag.

Figur 18. Stengärdesgården sett från SÖ. Den västra villan i bakgrunden.

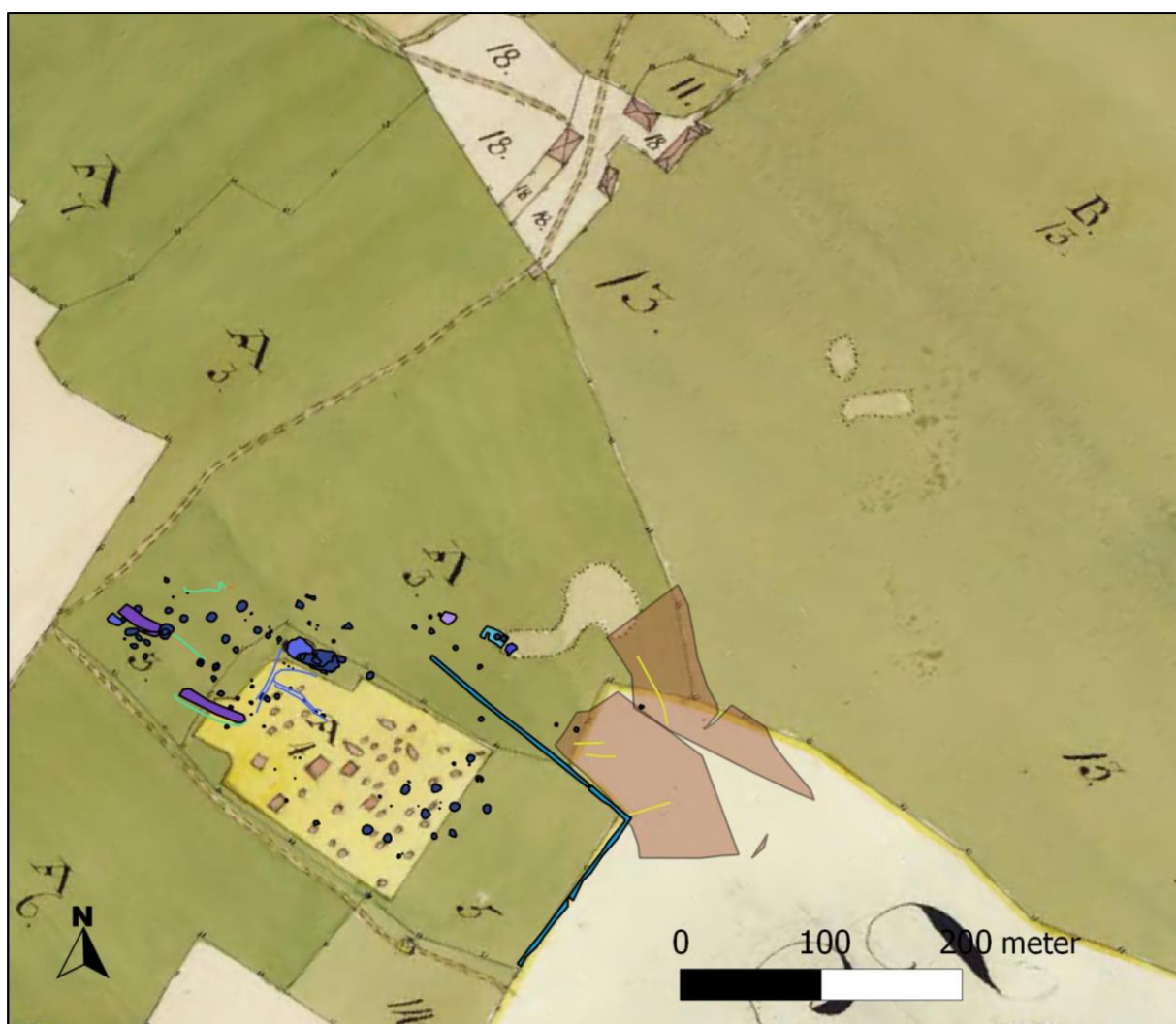
Figur 19. Stengärdesgården sett från NV, gräsmattan hör till den östra villan.

Historiska kartor

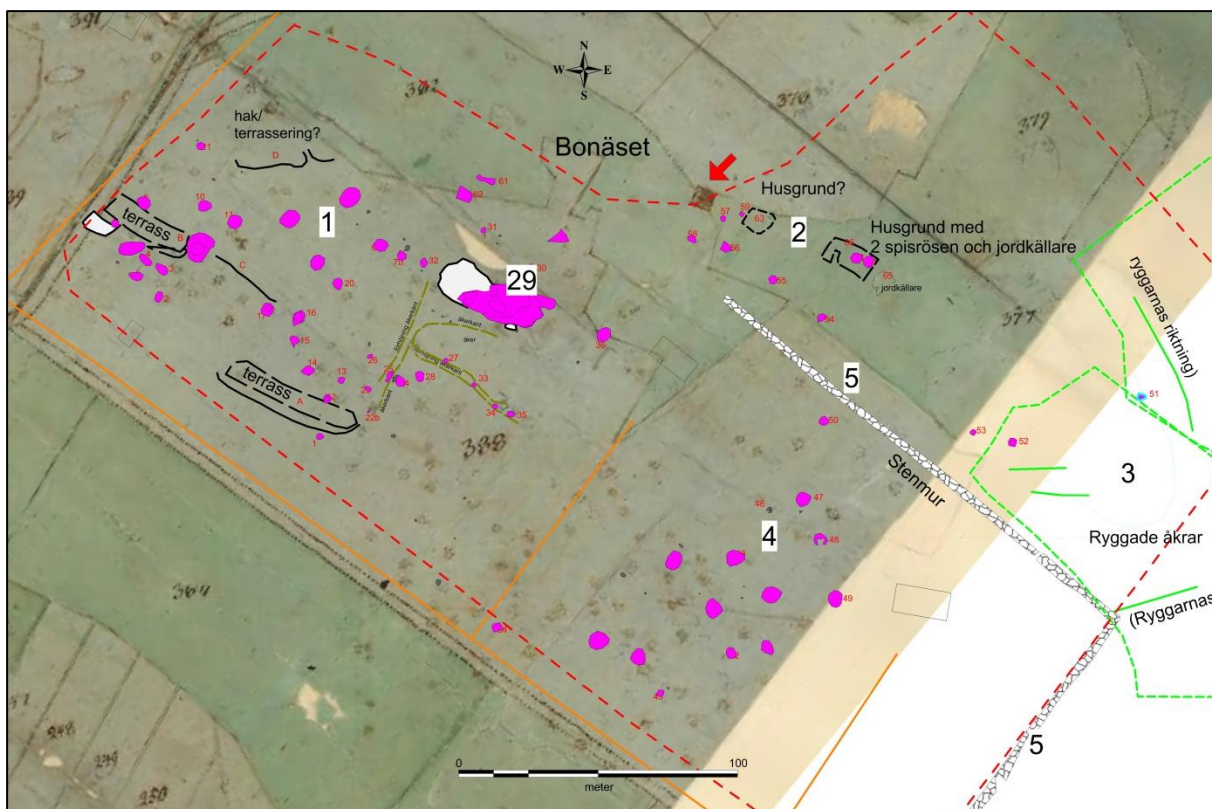
De historiska kartorna där UO med *Lillbissieåkern* nämns är Storskifteskartan från 1772 och Laga Skifte från 1850. På storskifteskartan från 1792 framgår att UO ligger under Stornäsets hemägor. Den första kartan som finns över området är Geometrisk avmätning från 1713, (för beskrivning av kartorna se också bilaga 6). Stornäset hette först Norrnäset och Sörnäset hade 1850 bytt namn till Lillnäset. SÖ om UO fanns också Aldernäset.

På kartan från 1772 syns många av rösen inom utredningsområdet utritade på Lillbissieåkern, men inga hus finns i området (fig. 20). På Laga Skifteskartan från 1850 finns en byggnad utritad på ungefär den plats där den västra eventuella husgrunden hittades (fig. 21). På kartan ser det ut att vara en liten stuga eller lada. Den östra husgrunden med två spisirösen och källargrund ser mer ut att ha varit en mangårdsbyggnad. Tolkningen att den husgrunden är äldre än kartorna kvarstår därför.

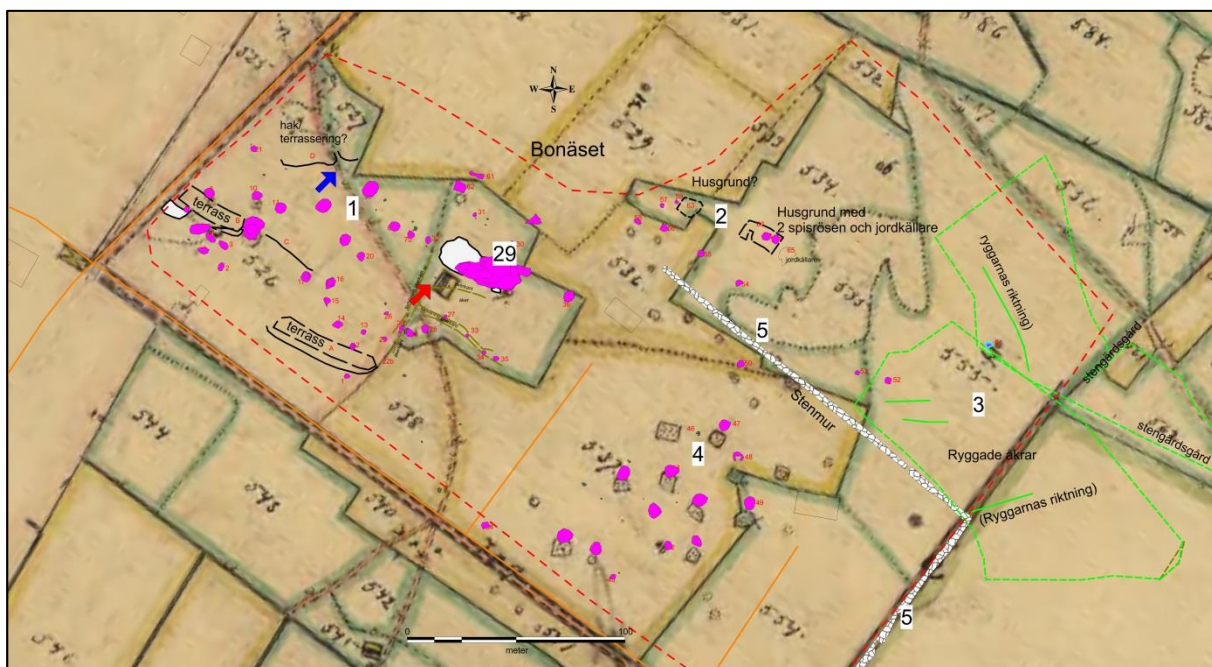
På kartan från 1903 (fig. 22) finns en byggnad strax söder om röse 29. På platsen inmättes också några stenar som troligen utgjort syllstenar med tanke på byggnaden som fanns 1903.

Figur 20. Kartöverlägg med inmätningarna från utredningen och kartan från 1772. Många av rösen som syns idag finns inritade på kartan från 1772, vilket gör att de borde räknas som fornlämning. Rektifieringen gjord av David Loeffler.

Figur 21. Kartöverlägg med inmätningarna och Laga skiftes karta 1850. En byggnad är utritad på historiska kartan vid den röda pilen. Det är troligt att den västra husgrunden överensstämmer med huset på kartan. Rektifieringen gjord av David Loeffler.

Figur 22. Kartöverlägg med inmätningarna och kartan från 1903; Stornäsets inägor och hemmansklyvning. Många av rösena är exakt inritade, liksom de var redan 1772, däremot verkar färre rösen vara utritade på 1903 års karta. Ett litet hus eller lada (röd pil) finns mellan röse 29 och åkern, vid utredningen noterades några stenar på platsen, de är antagligen syllstenar till byggnaden på 1903 års karta. En väg (blå pil) går i sydostlig riktning genom området och löper genom "öppningen" i hak/terrassering D längst i nordväst (jmf bilaga 1 och 5). Rektifieringen gjord av David Loeffler.

Tolkning och resultat

Utredningen visar på ett välbevarat mer eller mindre fossilt kulturlandskap inom UO. Orsaken till att många av lämningarna är så pass intakta beror förmodligen på att marken är så stenig och inte brukats av moderna maskiner. I de små åkrarna finns mängder av rösen, stenblock och en del berghällar vilket givit dåliga förutsättningar för ett modernt jordbruk. Inom UO finns variationer i lämningarnas karaktär. De beskrivs därför i olika delområden. Ytorna i anslutning till de nybyggda villorna har förändrat kulturlandskapet och lett till en fragmenterad fornlämningsmiljö.

Många av rösen som syns idag finns inritade på den geometriska kartan från 1772 och området benämns där som *"Lillbisseå kern"*. Att rösen finns markerade på en karta äldre än 1850 gör att de bör räknas som fornlämning.

Några av rösen i UO västra delar hade en gravliknande karaktär. Där är också höjden över havet på nivåer som gör det möjligt att finna lämningar från järnålder. Detta i kombination med terrasseringarna och gravliknande rösen gör att det mycket väl kan finnas bosättningar från järnålder på platsen.

Ryggade eller välvda åkrar samt åkrar avgränsade med förhöjningar, visar på en ålderdomlig brukning av jorden som inte använts i modern tid.

Öster - nordöst om stenmuren samt vid vägen till naturreservatet, fortsätter de fossila åkerytorna – de har endast karterats delvis då de ligger utanför utredningsområdet och dessutom är skogbevuxna (dålig täckning för inmätning med RTK). Om byggnation planeras i det området bör ytterligare inventering göras där.

Murberget föreslår att eventuell exploatering i området bör föregås av arkeologisk undersökning.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsmuseets dnr:2014/63
 Länsstyrelsens dnr: 434-1482-14
 Län: Västernorrland
 Landskap: Medelpad
 Kommun: Sundsvall
 Socken: Alnö
 Fastighet: Gista 1:30, 1,28, Alnö-Näset 1:62
 Kartblad: 17H5h NV (RT90)
 Belägenhet angivet i rikets nät:
 627500/6927060 – 627890/6926960 (SWEREF 99 TM)
 Nivå över havet: 11-26 m ö h
 Undersökningstid: april 2014
 Personal: Maria Lindeberg, Ola George
 Rapportsammanställning: Maria Lindeberg, Ola George
 Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

Referenser

Cserhalmi, Niklas.1998. Fårad mark. Handbok för tolkning av historiska kartor och landskap. Bygd och Natur 1997, Sveriges hembygdsförbund (SHF). Lund 1998. ISSN 0345-7982.

Gadd, Carl-Johan. 2000. *Den agrara revolutionen. 1700-1870*. Det svenska jordbrukets historia. Band 3. ISBN 91-27-35222-6

Gren, Leif. 1997. *Fossil åkermark. Äldre tiders jordbruk – spåren i landskapet och de historiska sammanhangen*. Fornlämningar i Sverige 1. Riksantikvarieämbetet. ISSN 1102-3929 ISBN 91-7209-081-2

Olsson, Anna-Lena. 2008. Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS. Riksantikvarieämbetet 2008.

Olsson, Anna-Lena. 2008. Handledning för inventering och dokumentation av forn- och kulturlämningar för FMIS. Exempelsamling. Riksantikvarieämbetet 2008.

Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning. Version 4.0. Riksantikvarieämbetet 2014.

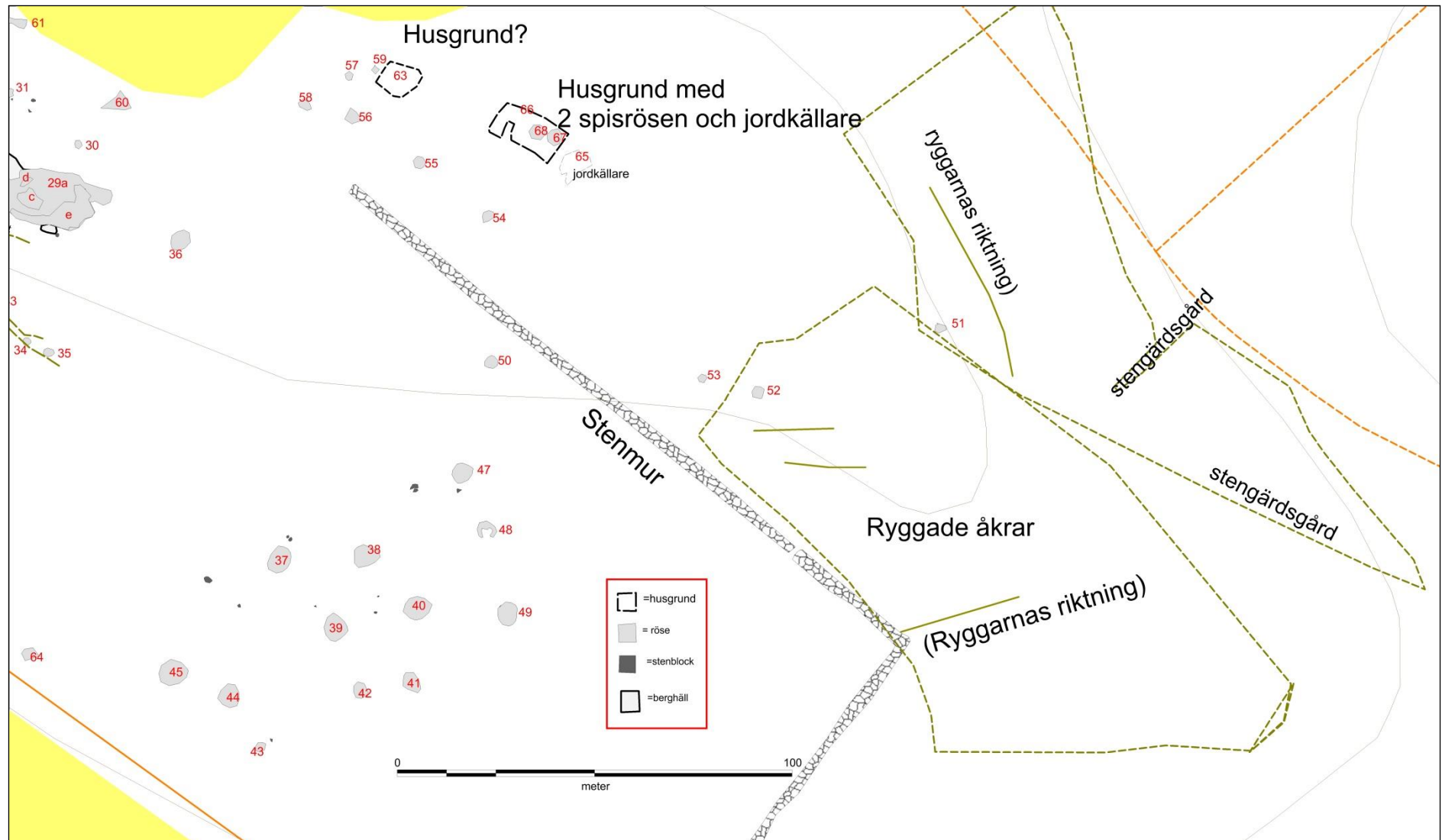
Vägledning från Riksantikvarieämbetet. Fornlämningsbegreppet och fornlämningsförklaring. Riksantikvarieämbetet 2013.

Historiska kartor

1772 Storskifte
 1792 Storskifte
 1850 Laga Skifte
 1903 Stornäset inägor hemmansklyvning 1909

Bilagor

1. Plan inmätning
2. Beskrivning av rösen och fotolista
3. Kontaktkarta bilder
4. Tabell med variabler för att skilja gravrösen och röjningsrösen
5. Kartor
6. PM angående arkeologisk utredning inom Alnö-Näset. Av Pia Nyqvist, Murbergets rapport 2002:19

Norra/mellersta, södra och östra delen av UO.

2. Beskrivning av rösen och fotolista

Fotolista Stornäset Alnö. Dnr 2014/63

Med beskrivning och inmätningar.

Bild nr	Motiv	Inmätt pnr
6721	Block, ca 2-1,5 m. Med ett antal upplagda stenar, kantiga.	1-7
6722	Sten	8-13
6723	Sten	14-19
6724	Röse 1. Ca 2 x 2,5 m stort. Ev 2 st block i ytan, ca 0,4 m stora samt mindre sten i kanten, ca 0,2 m stora.	20-29
6725-6727	Plan yta/kant mot söder. Terrassering, A. ca 50x7 m (NV-SÖ) Hälla under? Enstaka synliga block i kanten. Linje/underkant (fot) på terrasseringen (pnr 46-58)	30-45 46-58
6728	Röse 2. Övertorvat. Synliga stenar är kantiga och från knytnävsstora till någon decimeter. Flackt, ca 3,5 x 2,5 m stort och ca 0,1-0,25 m h i sluttning. Ovalt.	59-67
6729-6731	Röse 3. Övertorvat. Ovalt. Ca 4,9x2,9 m stort. ”Toppigt” i övre kant, ligger i sluttning. Enstaka plocksten synl, ca 0,1-0,15 m stora.	68-75
6732-6733	Röse 4. Avlångt, övertorvat. I sluttning, övre delen i nivå med markplan. Ca 5,3x2,7 m stort och 0,05-0,35 m högt.	76-84
6734-6735	Röse 5. Övertorvat. Högre ned mot vägen – ca 0,1-0,5 m högt och 4,8x3,4 m stort. Enstaka block i ytan, 0,25-0,45 m stora. Några plocksten synliga, ca 0,1 m stora.	85-93
6736	Block	94-101
6737-6740	Röse 6. Övertorvat. Oregelbundet, avlångt ca 9,5x4,7 m stort och 0,6-0,7 m h – som högst. Ligger i sluttning, toppigt/högre i östra delen. Ojämn yta, enstaka block synliga samt plocksten.	102-115
6741	Hälla/berg. Intill röse 7 Övertorvat och med odlingssten.	116-126
6742-6743	Röse 7. Övertorvat. Runt ca 2,5 m i diameter. Flackt, max 0,2 m h. Ligger på och i kanten till häll. Ca 0,1-0,35 m stora stenar synliga.	127-135
6744-6747	Röse 8. Övertorvat. Runt, toppigt. Gravlikt. Ca 0,7 m h och 4,7x7 m stort. 5-6 st block (0,3-0,45 m st) synl i ytan. Ligger på en plan yta – bakkant av terrassliknande yta.	135-145

6748	Terrassering, B. 30x8 m (NV-SÖ). Övre plan yta pnr 145-159, nederkant av terrassen pnr 160-166.	145-166
6749-6751	Röse 9. Övertorvat. Oregelbundet-runt med grop/svacka i mitten. Flackt. Ca 10x8 m stort och 0,2 m h. 1 större och 1 mindre björk i S. Plocksten + enstaka mindre block 0,2-0,4 m stora.	167-183 (gropen 184-190)
6752-6753	Röse 10. I det närmaste runt. Något gravlikt. Övertorvat. Enstaka sten ca 0,2 m stora i ytan. Ca 4,7x4 m stort och 0,6 m h.	191-200
6754-6755	Röse 11. Övertorvat, runt, ca 4,7 m i diameter och 0,3 m h. Något gravlikt. Block i ytan, ca 0,3 m stort.	201-209
	Kant/terrassering, C. Svagt sluttande. Ca 30 m lång (NV-SÖ).	210-216
6756-6758 (samt i bakgrunden på bild 6760)	Röse 12. Spisröseliknande. Övertorvat. Toppigt, runt, ca 0,6 m högt och 2,9x2,6 m stort. Några kantiga stenar i ytan, 0,2-0,3 m stora. Närmast rektangulär i toppen.	217-224 (225-228 =inre övre mått)
6792-6794 6904	Röse 12. Torvade av för att kolla om det var spisröse – inget kol.	
6759-6764	Röse 13. Övertorvat. Runt, toppigt. Ca 2,3 m i diameter och ca 0,3 m högt. Kantig, rektangulär plan sten i ytan i toppen. Mindre röse intill eller på block/häll.	229-235
6765-6766	Röse 14. Runt-ovalt, ca 4,6x3,2 m stort och 0,4 m högt. Rundat stenmaterial ca 0,1-0,5 m st. Inte lika övertorvat som de andra rösen, men ligger under träd och vinbärbuskar. Mossa på stenarna.	236-243
6767-6768	Röse 15. Runt-ovalt, ca 3x2,8 m stort och 0,2-0,4 m högt. Övertorvat, men med rätt många stenar synliga. 0,1-0,7 m stora, 0,25-0,3 m vanligast.	244-250
6769-6770	Objekt 16. ”Förhöjning” med en svacka/fördjupning i mitten. Ringformat/ vallformation av åtminstone delvis plocksten i södra delen. Ser utgrävt ut. 5,9x4,3 m stort.	251-257 Inre: 258-263
6771-6772	Objekt 17. Röse. Ringformat med grop/fördjupning i mitten. Ca 4,5x4,2 m stort. Små plocksten ca 0,45 m stora. Plocksten övervägande i norra delen. Ligger i sluttning – nedre delen ca 0,4 m hög. Rätt mycket sten i ytan.	264-274 inre; 258-263
6773-6775	Röse 18. Övertorvat. Ovalt, ca 7,2x6,4 m stort. Ojämn yta med synliga block. I toppen ett kantställt block ca 0,65-0,7 m som påminner om gränsmarkering.	282-292
6776-6777	Röse 19. Runt. Ojämn yta, flack ca 0,45 m högt och ca 4,8 m i diameter.	293-300
6778-6779	Röse 20. Avlångt, ca 4x3,4 m stort och ca 0,7 m h. Mest block i ytan, 0,1-0,5 m stora.	301-308

	Stenblock	309-317
	Stenblock	318-324
6780	Stenblock	325-329
6780-6781	Röse 21. Delvis övertorvat. Lavar på de öppna stenarna. Runt, ca 2,8 m i diameter och ca 0,5 m högt. 0,1-0,35 m stora stenar – övervägande större.	330-336
6782-6783	"hak", D. Kant, nedre linje. Terrassering? Nivåskillnad i a f. Ca 35 m långt (V-Ö). Något sluttande mot V. Som en "öppning" i Ö.	337-351
6784-6786	Röse 22. Runt, ca 7,5x6 m stort och 0,7 m h. Större delen övertorvad, i söder/mitten synliga stenar – från plocksten till block 0,6 m stora.	352-361
	Block	362-370
	Block	371-376
	Block	377-343
6787-6789	Röse 69. Övertorvat. Runt, ca 4,3 m i diameter och 0,45 m högt. Ojämn/grop i mitten, annars fint välvda sidor. Enstaka block 0,2-0,35 m stora synliga. Till viss del gravlik – välavgränsad och fina kanter.	390-397
6790-6791	Röse 70. Tämligen runt, 3,2 m stort och 0,45 m h. Intill jordfast block. Övertorvat med enstaka synliga block, 0,2-0,3 m stora.	398-404
	Jordfast block (intill röse nr 70).	405-414
	Stenblock	415-420
	Stenblock	421-427
	Stenblock	428-438
	Stenblock	439-451
6792-6794 6904	Röse 12. Torvade av för att kolla om det var spisröse – inget kol.	
6802	Röse 22b. (Dubbelnumrerat – ändras ej pga. nr på fotona) Litet röse i eventuell åkerkant. Oregelbundet, ca 1 m stort och med 0,15-0,5 m stora block. Foto från väster	452-459
6803	Röse 23. Runt, välvt. Ca 2,3x1,7 m stort. Stenstorlek 0,1-0,3 m. Foto från väster	460-471
6804	Röse 24. Övertorvat. Rundat – ovalt om man räknar med block i norra delen. Ca 3,8x3,2 m stort. Synliga stenar 0,2-0,3 m stora. Foto från väster	472-488
	Stenblock	489-497
	Stenblock	498-502
	Stenblock	503-508

	Stenblock	509-513
	Stenblock	514-520
6805	Objekt 25. Ca 4,7x2 m. Odlingssten i åkerkant, 0,15-0,4 m stora. Foto fr sv.	521-539
6806	Röse 26. Avlångt, ca 2x1,2 m stort. Stenstorlek 0,2-0,25. Foto fr V.	541-548
	Stenblock	549-553
6807	Röse 27. Övertorvat. Rundad form, ca 1,8 m stort. Foto fr V.	554-562
6808	Röse 28. Helt övertorvat. Rundad form, 3,7x2,8 m stort. Foto från V.	563-569
	Stenblock	570-575
	Stenblock	576-580
	Stenblock	581-588
	Stenblock	589-595
	Stenblock	596-603
	Häll	604-612
	Häll, delvis övertorvad? Intill röse 29.	613-635
6809-6816	Objekt 29 a. Hela det stora röset. 35x14 m stort (NV-SÖ). Ligger på kanten i sluttning och på berghäll. Inom röset finns mindre formationer med olika stenstorlekar – från plocksten till block.	636-682
6809	29 b. N delen av röset (objekt 29). Huvudsakligen 0,1 m stora stenar men även block upp till 0,6 m stora. Foto från V.	683-696
6810-6811	29 c. Del av röset (obj 29) med mindre stenstorlek. Plocksten upp till 0,2 m. Mestadels kring 0,1 m stora stenar. Foto fr N.	697-707
6812	29 d. Del av röse (obj 29) med Block. Foto fr NÖ	708-714
6813 NO 6814 Ö 6815 SÖ 6816 V	29 e. Del av röse (obj 29) med stora block som ser ut att ha tippats av	715-754
6817	Objekt 30. Röse. Runt, välvt ca 3 m stort och med synliga stenar 0,1 – 0,4 m stora.	755-762
	Stenblock	763-769
	Stenblock	770-776
6818	Objekt 31. Röse, ca 1,7 m stort. Övertorvat, rundad form med 0,1-0,2 m stora stenar. Foto fr V.	777-784
	Stenblock	785-788
6819	Objekt 32. Röse. Övertorvat. Rundad form, välvt. 3,3x2,8 m stort.	789-797
6820	Åkerkant intill objekt 22. NÖ-SV. Sträng eller förhöjning syns, ca 1,5 m bred, innan nästa åker norr därom. Foto mot NÖ	798-813
	Förhöjning – åkerkant. N-S ungefär.	814-840
	Förhöjning väst om åkerkant.	841-849
6821	Objekt 33. Röse, 1,7 m stort. Rundat, välvd form. 0,1-0,4 m stora stenar. Foto fr V.	852-857

6822	Objekt 34. Röse, ca 2 m stort. Övertorvat, runt. Foto fr V.	858-864
6823	Objekt 35. Röse, ca 2,6 m stort. Övertorvat. Runt. Foto fr V.	865- 871
6824	Objekt 36. Röse, 4,7x5,4 m stort. Omgjort till trädgårdsobjekt med trappsteg och blomrabatt. Upp till 0,25 m stora stenar.	872-881
	Stenblock	882-890
	Stenblock	891-896
6825	Objekt 37. Röse, ca 6,5 m i diameter. Övertorvat. Runt. Foto från V.	897-909
	Stenblock	910-916
	Stenblock	917-923
6826	Objekt 38. Röse Övertorvat. Runt, ca 5,3 m stort och ca 0,7 m högt. Foto från V-SV.	924-932
6827	Objekt 39. Röse, ca 6,8x5,5 m stort. Flackt, övertorvat. Foto från V.	933-944
	Sten	945-949
	Sten	950-955
6828	Objekt 40. Röse. Runt, ca 6,9 m stort och ca 0,5 m högt. Övertorvat, med grop i mitten. Påförd jord i SÖ. Foto från N.	956-965
6829	Objekt 41. Röse. Oval form, 5,8x3,4 m stort och ca 0,6 m högt. Ca 0,1-0,3 m stora stenar. Foto från N/NÖ	966-974
?	Objekt 42. Röse Övertorvat, Runt, ca 3,5 m stort och ca 0,2 m h.	975-983
	Stenblock	984-987
6830	Objekt 43. Röse. Övertorvat, runt ca 2,4 m i diameter och 0,5 m högt.	988-995
	Stenblock	996-1000
6831	Objekt 44. Röse. Övertorvat. Vålvt, ca 0,7 m högt och ca 5,2 m stort. Rundad form med 0,15-0,5 m stora synliga stenar.	1001-1009
6832	Objekt 45. Röse Runt – ovalt, ca 7,4x6,4 m stort och ca 0,8 m högt. 0,1-0,3 m stora stenar. Foto från V	1010-1019
6833	Block	1020-1025
6833	Objekt 46. Röse Intill föregående block. 1,8x0,9 m stort och 0,4 m högt. Övertorvat, ett block synligt. Foto fr S.	1026-1035
6834	Objekt 47. Röse Övertorvat. Runt, 5 m i diameter och ca 0,35 m h, inga synliga stenar. Foto fr S	1036-1046
	Sten	1047-1052
6835	Objekt 48. Röse Söndergrävt. Övertorvat, en sten synlig ca 0,5 m stor. Höjd 0,2 m och ca 5 m stort. Runt – ”hästskoformat”. Hål i mitten. Foto fr S	1053-1072

6836	Objekt 49. Röse. Övertorvat, ca 5,9x4,9 m stort och ca 0,5 m högt, med försänkning i mitten. 0,5 m stora synliga block (sandig jord i en damm intill). Foto fr S	1073-1087
6837	Objekt 50. Röse Rundat, 3 m i diameter och ca 0,6 m högt. Lite toppigt. Synliga stenar 0,2-0,4 m stora. Foto fr S	1088-1098
6838	Stengärdesgård i östra delen, mot naturreservatet. Nordöst-sydvästlig stengärdesgård med block i ytterkanterna och mindre stenar i mitten.	1099-1123
6839	Väg till naturreservatet, området med ryggade åkrar och stengärdesgård syns till höger i bild. Stengärdesgård (NV-SÖ).	1124-1162
6840	Område med ryggade åkrar. 9 förhöjningar (V-Ö). Området ca 160x70 m stort (NV-SÖ).	1163-1181
	Område med ryggade åkrar ungefär vinkelrätt mot tidigare yta. 4 vallar. Vid punkt 1203 slutar en stengärdesgård (skymtar på foto 6839). I vinkeln mellan vägen för naturreservatet och de två gärdesgårdarna består jordarten av grus- småsten (hur har man odlat där? Är det strandvallar?).	1182-1208
6841	Objekt 51. Röse av stora block kring jordfast block. Ca 2,9x2,5 m stort, oregelbunden form.	1209-1216
	Riktning på vallarna	1217-1220
	Riktning på vallarna	1221-1222
	Riktning på vallarna	1223-1225
6842	Objekt 52. Röse kring block. Övertorvat, ca 2,7 m stort och ca 0,3 m högt. Synliga stenar 0,15-0,3 m stora.	1226-1233
6843	Objekt 53. Röse. Övertorvat. Ca 2 m i diameter och med 0,1-0,2 m stora stenar synliga.	1234-1239
6844	Objekt 54. Röse, ca 3,5x2,5 m stort och ca 0,4 m högt. Stora block upp till 0,5 m synliga i ytan.	1240-1247
?	Objekt 55. Röse. Övertorvat. Rundat, ca 3 m stort och 0,5 m högt.	1248-1254
6845	Objekt 56. Röse, ca 0,4 m högt. Synliga stenar 0,15-0,4 m stora. Ett träd växer i röset.	1255-1259
6846	Objekt 57. Röse. Övertorvat, runt, ca 2,3 m stort och ca 0,35 m h. Välvd form.	1260-1265
6847	Objekt 58. Röse Övertorvat. ca 3,3x 2,1 m stort och 0,5 m högt. Ett träd växer i röset.	1266-1271
6848	Objekt 59. Röse. Övertorvat, runt, ca 1,6 m stort och ca 0,35 m h.	1272-1276
6849	Objekt 60. Röse. Röse med 0,1-1,2 m stora stenar synliga. Ca 5,8x1,4 m stort och 1,4 m högt. Flera stora lövträd växer i röset (hägg/sälg).	1277-1282
6850	Objekt 61. Röse. Röse i åkerkant, oregelbundet, ca 7,4x1,7 m stort och ca 0,4 m högt. 0,15-1 m stora stenar. Mossiga. Stort lövträd i kanten (hägg/sälg?)	1283-1290

3. Kontaktkarta bilder

DSC_6721

DSC_6722

DSC_6723

DSC_6724

DSC_6725

DSC_6726

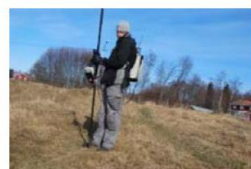
DSC_6727

DSC_6728

DSC_6729

DSC_6730

DSC_6731

DSC_6732

DSC_6733

DSC_6734

DSC_6735

DSC_6736

DSC_6737

DSC_6738

DSC_6739

DSC_6740

DSC_6741

DSC_6742

DSC_6743

DSC_6744

DSC_6745

DSC_6746

DSC_6747

DSC_6748

DSC_6749

DSC_6750

DSC_6751

DSC_6752

DSC_6753

DSC_6754

DSC_6755

DSC_6756

DSC_6757

DSC_6758

DSC_6759

DSC_6760

DSC_6761

DSC_6762

DSC_6763

DSC_6764

DSC_6765

DSC_6766

DSC_6767

DSC_6768

DSC_6769

DSC_6770

DSC_6771

DSC_6772

DSC_6773

DSC_6774

DSC_6775

DSC_6776

DSC_6777

DSC_6778

DSC_6779

DSC_6780

DSC_6781

DSC_6782

DSC_6783

DSC_6784

DSC_6785

DSC_6786

DSC_6787

DSC_6788

DSC_6789

DSC_6790

DSC_6791

DSC_6792

DSC_6793

DSC_6794

DSC_6802

DSC_6803

DSC_6804

DSC_6805

DSC_6806

DSC_6807

DSC_6808

DSC_6809

DSC_6810

DSC_6811

DSC_6812

DSC_6813

DSC_6814

DSC_6815

DSC_6816

DSC_6817

DSC_6818

DSC_6819

DSC_6820

DSC_6821

DSC_6822

DSC_6823

DSC_6824

DSC_6825

DSC_6826

DSC_6827

DSC_6828

DSC_6829

DSC_6830

DSC_6831

DSC_6832

DSC_6833

DSC_6834

DSC_6835

DSC_6836

DSC_6837

DSC_6838

DSC_6839

DSC_6840

DSC_6841

DSC_6842

DSC_6843

DSC_6844

DSC_6845

DSC_6846

DSC_6847

DSC_6848

DSC_6849

DSC_6850

DSC_6851

DSC_6852

DSC_6853

DSC_6854

DSC_6855

DSC_6856

DSC_6857

DSC_6858

DSC_6859

DSC_6860

DSC_6861

DSC_6862

DSC_6863

DSC_6864

DSC_6865

DSC_6866

DSC_6867

DSC_6868

DSC_6869

DSC_6870

DSC_6871

DSC_6872

DSC_6873

DSC_6874

DSC_6875

DSC_6876

DSC_6877

DSC_6878

DSC_6879

DSC_6880

DSC_6881

DSC_6882

DSC_6883

DSC_6884

DSC_6885

DSC_6886

DSC_6887

DSC_6888

DSC_6889

DSC_6890

DSC_6891

DSC_6892

DSC_6893

DSC_6894

DSC_6895

DSC_6896

DSC_6897

DSC_6898

DSC_6899

DSC_6900

DSC_6901

DSC_6902

DSC_6903

DSC_6904

DSC_6905

DSC_6906

DSC_6907

DSC_6908

DSC_6909

DSC_6910

DSC_6911

DSC_6912

DSC_6913

DSC_6914

DSC_6915

DSC_6916

DSC_6917

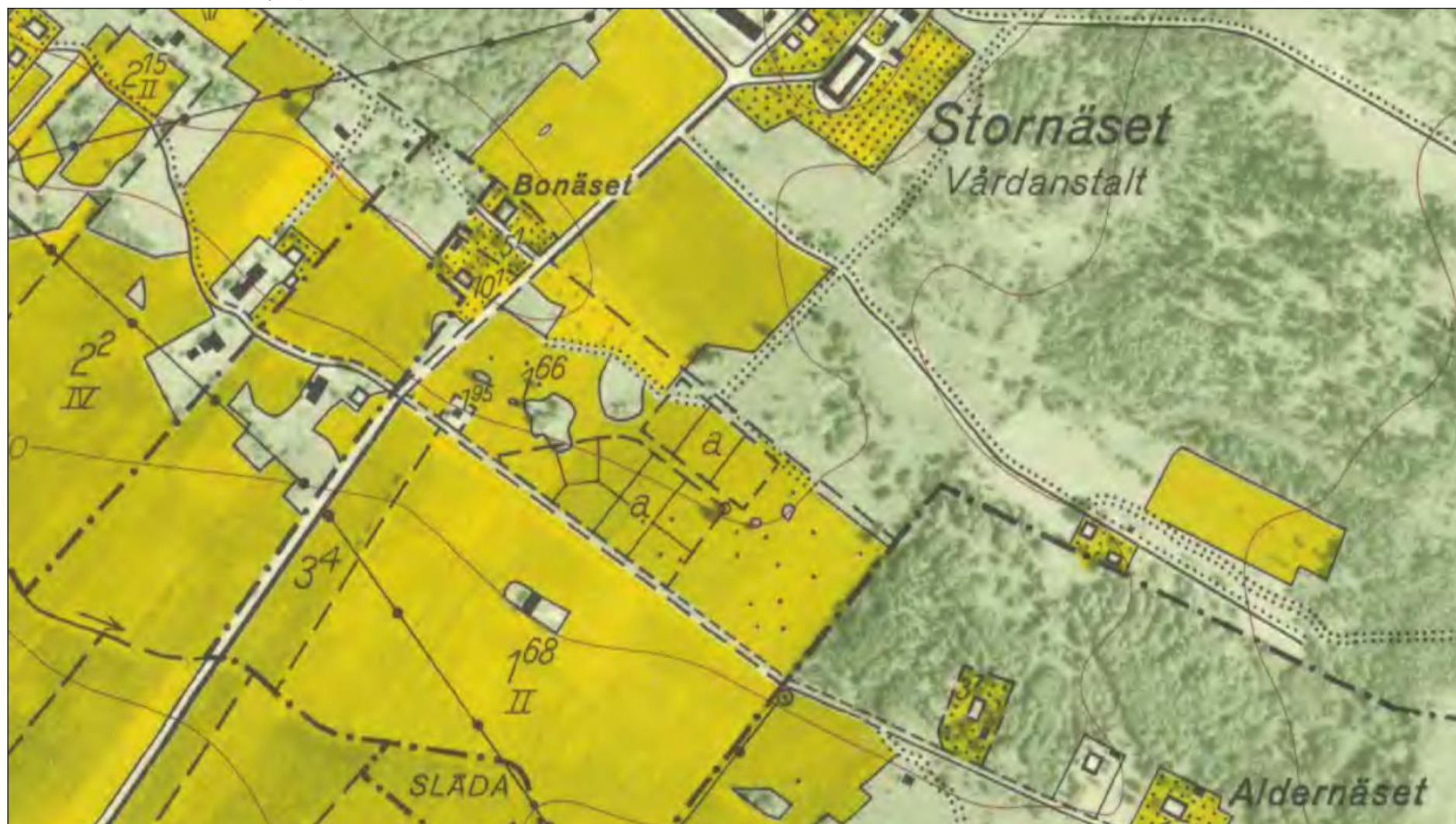
4. Tabell med variabler för att skilja gravrösen och röjningsrösen åt.

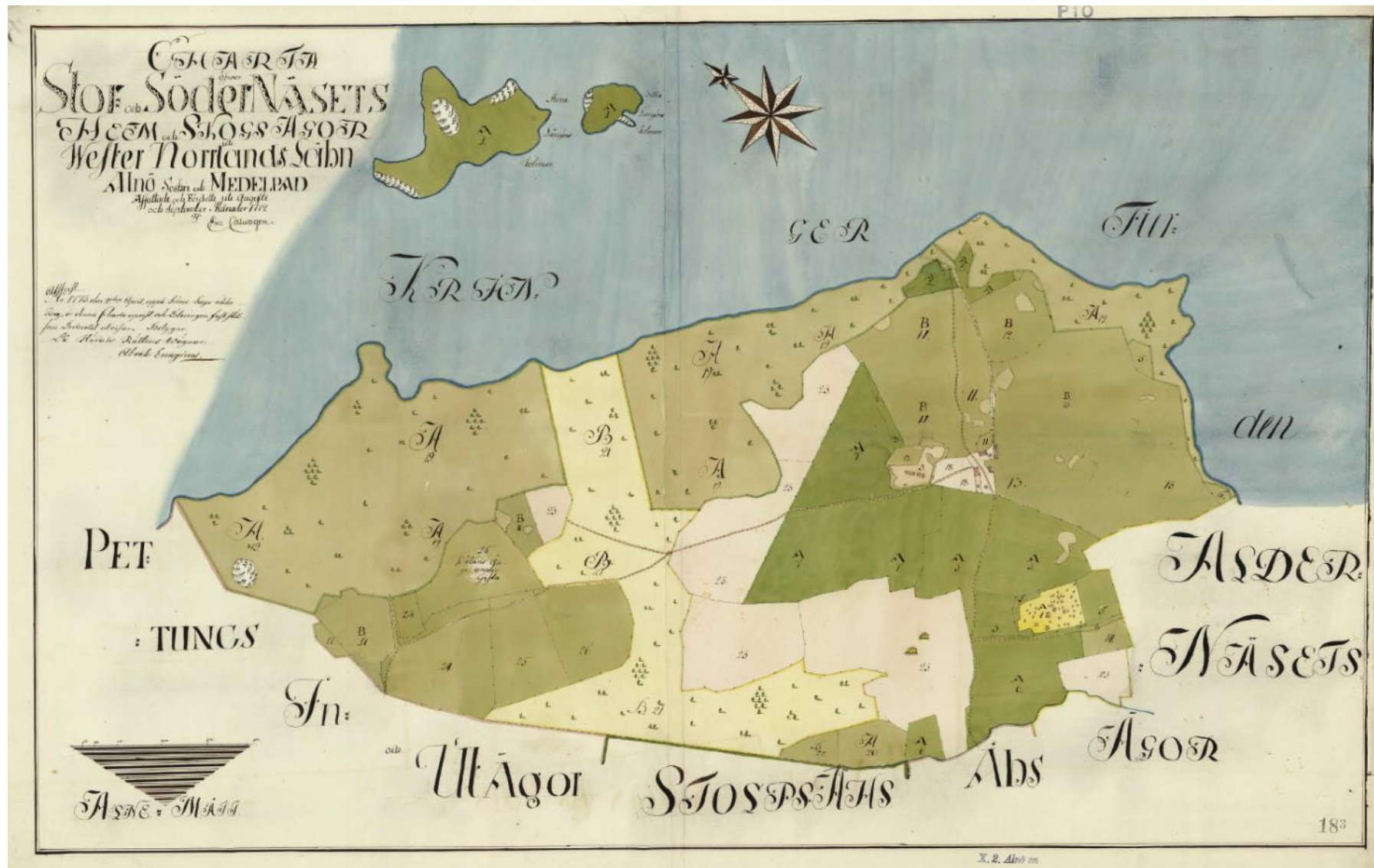
Nedanstående variabler är framtagna av Ellen Anne Pedersen (1990) för att skilja gravrösen och röjningsrösen åt.

	Variabler	Förklaring
1	Form	Rund, avlång, oregelbunden, hästskoformad.
2	Avgränsning	Regelbunden, oregelbunden.
3	Markering	Klar, oklar. Försvinner någon del ned i marken. Flyter åkerjorden in mot röset. Vertikal avgränsning.
4	Profilen	Välvd, flack, oregelbunden. Finns förhöjning i någon del.
5	Ytan	Jämn, ojämn. Hur fördelar sig stenarna över ytan.
6	Skada	Utplockade stenar från mitten, utplockat från sidorna, mindre stenar borttagna.
7	Stenmaterialet	Homogent, heterogent, variationer i storlek.
8	Ett eller flera skikt	Förekommer mindre stenar i ett tydligt skikt i rösets övre del. Är stora stenar lagda ovanpå ett i övrigt homogent röse.
9	Hur är röset sammanplockat	Handkastat, tillkört med kärra/släde, maskin.
10	Stenstorlek	Minst, störst, genomsnittlig. Eventuella anhopningar.
11	Bredd/längd	Meter
12	Höjd	Meter
13	Punktbrink	Anhopning av jord mot rösets överkant.
14	Rösets läge	Inne på stenröjd yta. Ytterkant vid en terrass. I eller på terrass.
15	Terrängens art	Placering i plan mark eller i sluttning.
16	Områdesbeskrivning	
17	Övrigt	Växtlighet med mera.

5. Kartor

Ekonomiska kartan från 1964.

Geometrisk karta från 1772.

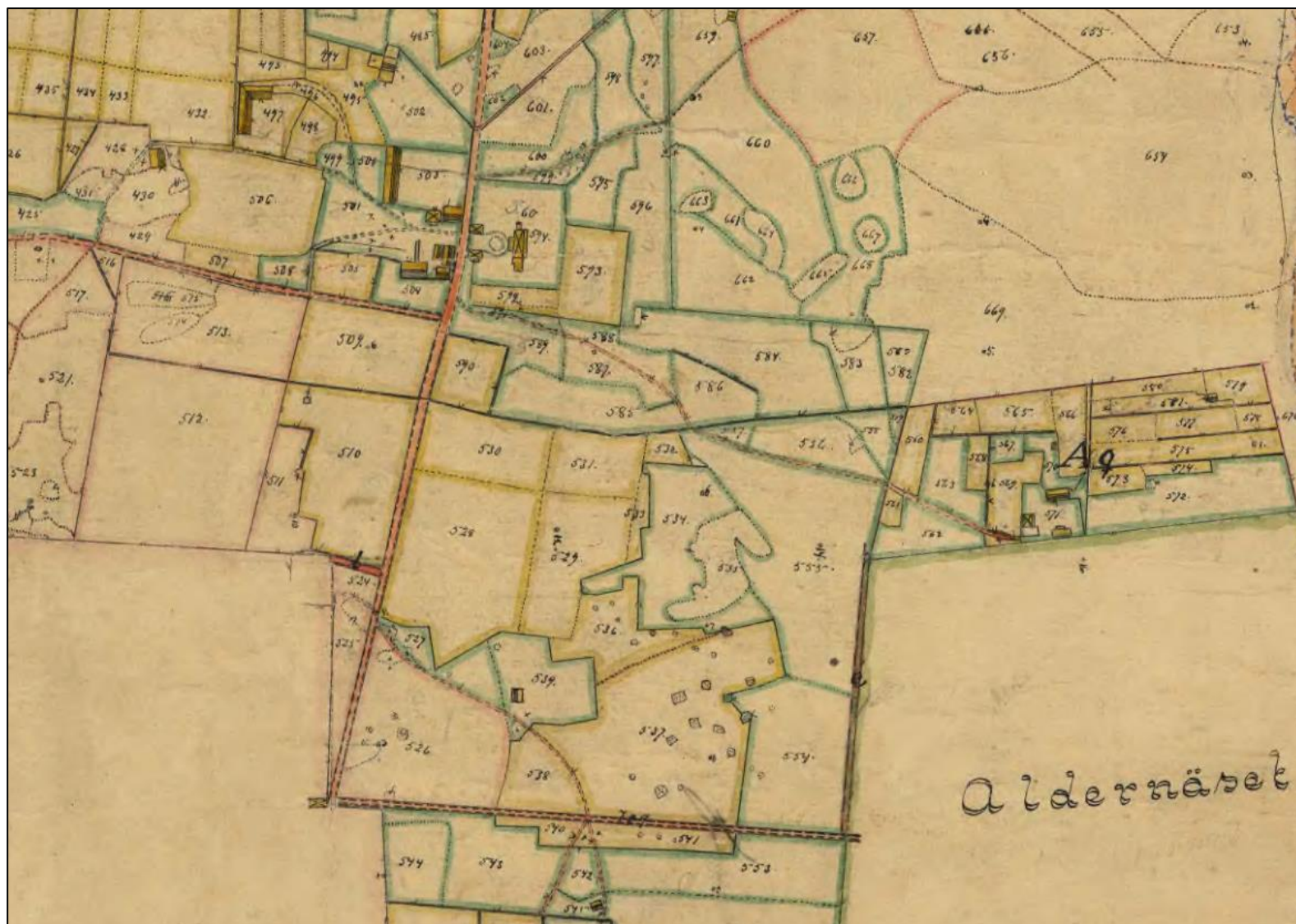
Detaljbild ur 1772 års karta med rösenä inom Uo utritade.

Detalj ur Storskifteskartan 1792. Uo ligger inom "E18", vilket i beskrivningen står som Stornäsets hemägor.

Detalj ur Laga Skifte 1850, med förklaringarna för utredningsområdet utskrivna på kartan; "linda i Biess å kern, stenbunden". Det lilla huset, som kan vara samma som den ena husgrunden från utredningen, markerad med röd pil.

Detalj ur 1903 års karta, Stornäsets inägor och hemmansklyvning (1909).

6. PM angående arkeologisk utredning inom Alnö-Näset.
Av Pia Nyqvist, Murbergets rapport 2002:19

PM

Till: Maria Olsson Länsstyrelsen, Samhällsbyggnadsenheten

Kopia:

Från: Pia Nykvist, Läns museet, Kulturmiljöavdelningen

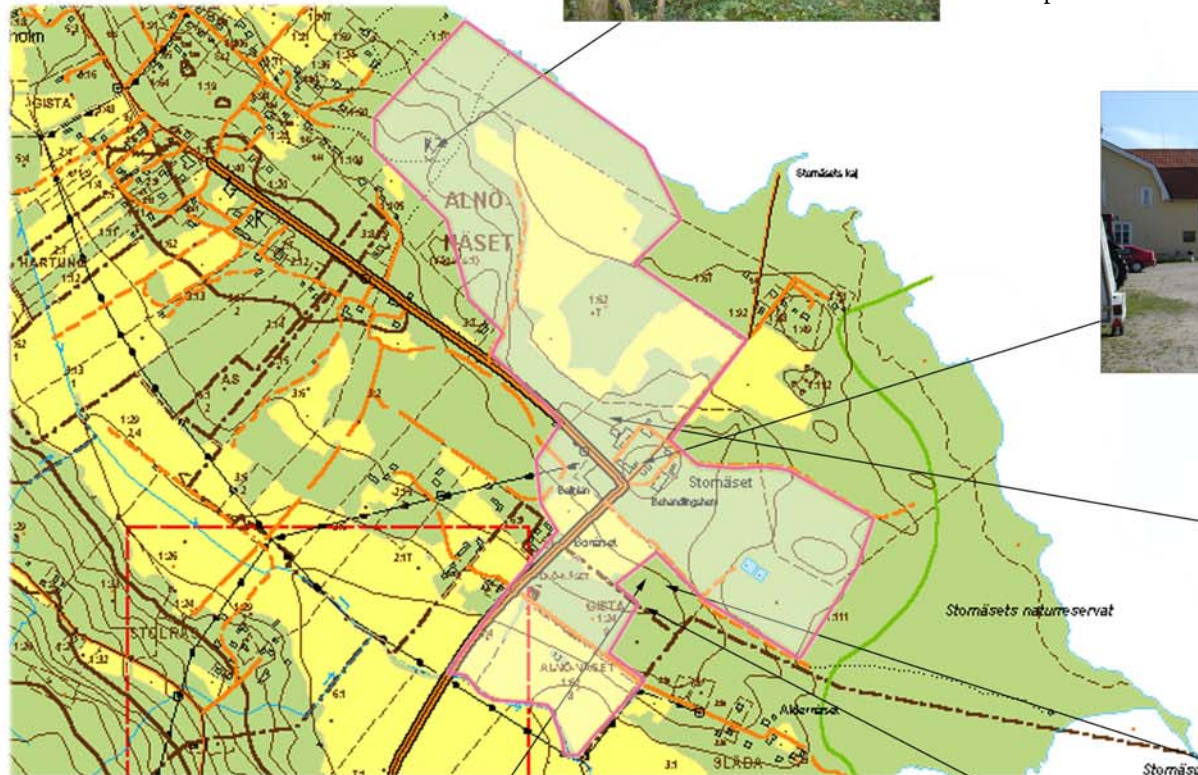
Datum: 2007-02-16

Ang: Arkeologisk utredning inför planerad golfbana inom fastigheterna Alnö-Näset 1:62, 1:111 och Gista 1:24, Alnö socken, Sundsvalls kommun. Ert ärende Dnr 00322/2002.

Utredningsområdet

Strax SV om Stornäset finns ålderdomliga agrara spår i form av bebyggelse lämningar, kraftigt övertorvade röjningsrösen, terrasser och ryggade åkrar. Området utgör idag betesmark. Här återfinns även en imponerande stengärdesgård.

Stornäset. Tomtläget är detsamma som redovisas på 1700-talets kartor.

Betesmark N om Stornäset

Strax SV om Stornäset finns ålderdomliga agrara spår i form av bebyggelse lämningar, kraftigt övertorvade röjningsrösen, terrasser och välvda åkrar. Området utgör idag betesmark. Här återfinns även en imponerande stengärdesgård. Området är vackert betat av nötkreatur. Den ringa tillgången på skogsmark har lett till att den öppna marken i hög grad nyttjats för bete. Hagmarkerna har därför en lång kontinuitet just som hagmarker.

Stengärdesgård

Välvda åkrar?

Gräns för planerad golfbana

Bebyggelseenheterna på Näset anspelar samtliga på läget ute på ett näs. Landskapet är småskaligt och mosaikartat med beteshagar, ängsbackar, vallar, byar och enstaka gårdar insprängda mellan mindre barrskogsområden och lövskogspartier. Centralt i området ligger Stornäset en f d vårdanstalt som varit inrymd i en stor ljusputsad byggnad. Runt om ligger några mindre bostadshus samt en ladugård med tillhörande uthus.

Området har dominerats av de två bebyggelseenheterna Stornäset som närmast var ett storjordbruk och byn Södernäset med två hemman.

De centrala delarna av Näset har bevarat landskapsbilden från 1700-1800-tal i högre grad än vad som skett i norra delarna av utmarken där området styckats upp i mindre gårdsenheter. Här anlades ett flertal torp under 1800-talet.

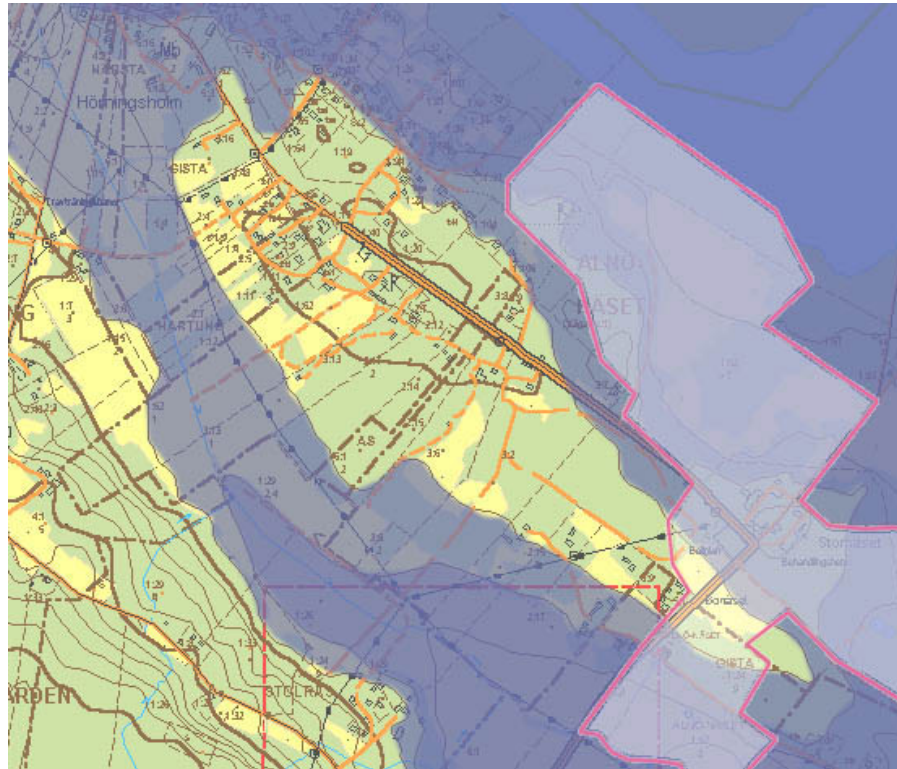
En stor förändring inträder när Stornäset under 1880-talet övergår från jordbruk till att först bli käppfabrik, sågverk, därefter tegelverk sedan slutligen ålderdomshem och vårdanstalt. Under denna senare tid bedrivs jordbruket på Stornäset som bisyssla. 1912 såldes jordbruket av från Stornäset till Alnö kommun som brukade marken med hjälp av AK-arbete under 1920-talet.

Runt Stornäset hålls landskapet idag nödortfittigt öppet med kor som betar. Skogsmarken har ett stort inslag av lövsly och är ställvis svår att ta sig fram i.

Den kraftiga landhöjningen har lett till stora, breda havsstrandängar som sedan lång tid ligger ohävdade. Här häckar idag en stor mängd flyttfåglar.

Områdesanalys

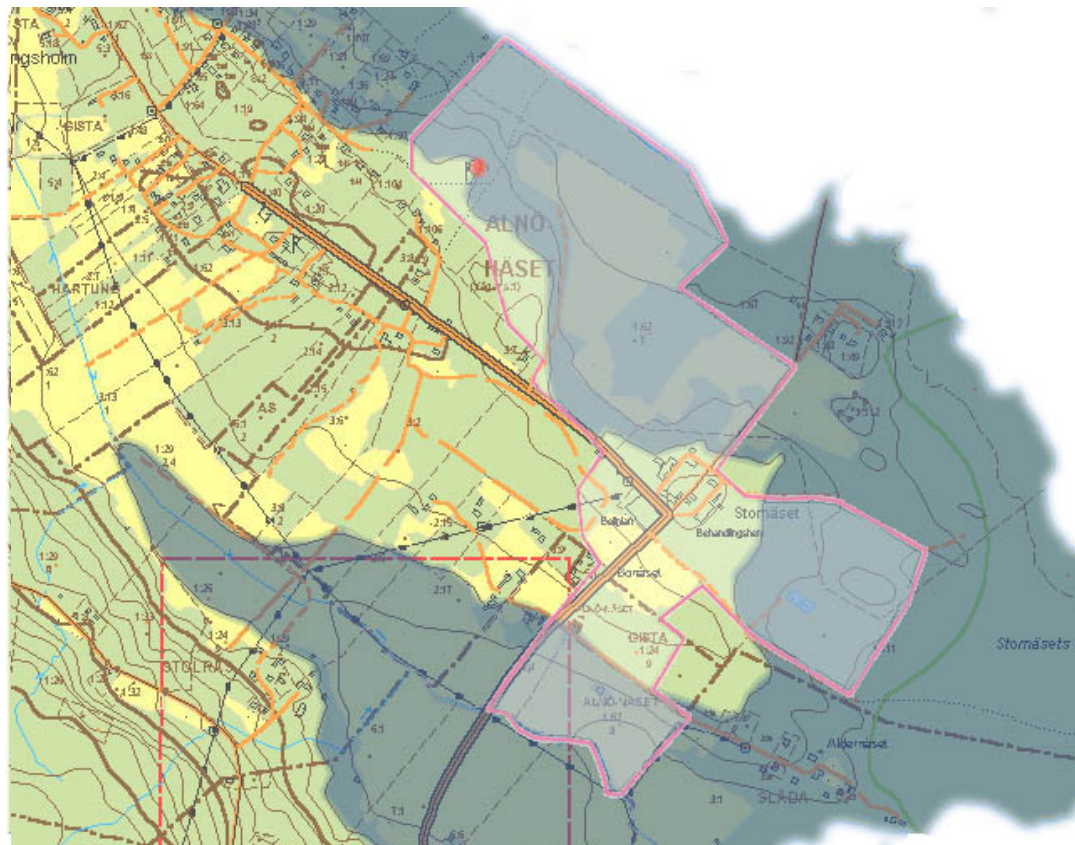
Området under förhistorisk tid

Under äldre järnålder (20 möh) är området en ö skilt från den större Alnön genom ett grunt sund. Ett mindre gravfält innehållande tre högar och två stensättningar har anlagts i vad som en gång torde ha utgjort en mindre, strandnära udde. Gravarnas läge och spridning talar för att bebyggelsen varit organiserad i enstaka gårdar. Av höjden över havet att döma (15 möh), liksom gravhögarnas utseende kan dessa ha anlagts vid mitten av det första årtusendet e.Kr. Det är troligt att dessa gravar representerar den äldsta fasta bebyggelsen i området. Endast en del av de vuxna avlidna har blivit begravda i synliga monument. En selektion som kan tolkas som ett uttryck för sociala värderingar i samhället vilka kan ha tagit sig uttryck i en klassindelning.

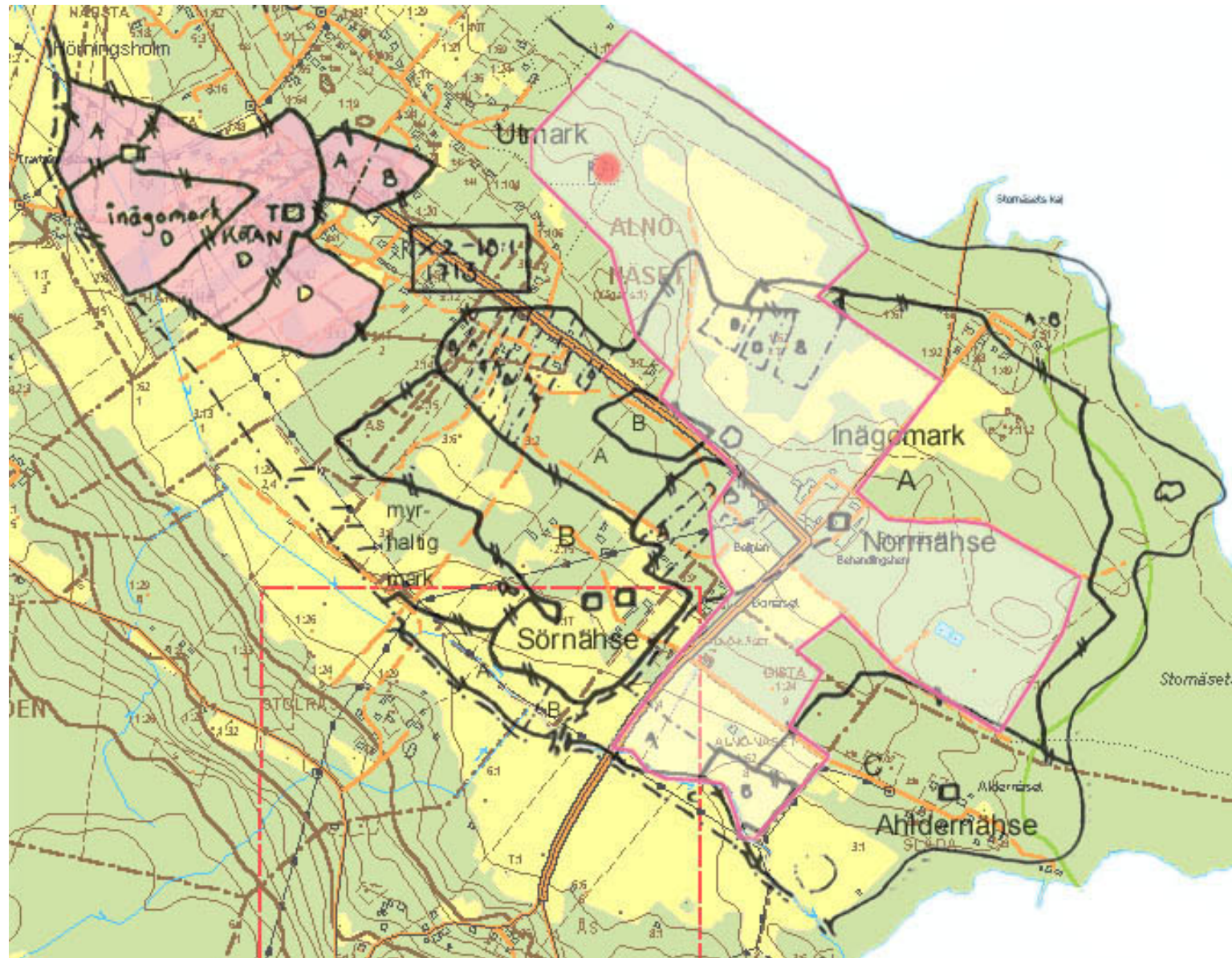
Indelningen av utmarkerna i hagar och gården runt Kotan NV om utredningsområdet sammanfaller geografiskt med Nässets fornlämningslokaler (i huvudsak gravar). Kotan anges (1713) som ett skattlagt apart torp som ligger helt inom hank och stör. Det betyder att det inte lyddde under någon av gårdarna i byn. Av detta kan man dra slutsatsen att det funnits en gårdsenhet som vid någon tidpunkt lagts öde och som senare delats upp mellan övriga bönder. Det förklarar de omkringliggande byarnas utmarker i området. Möjligen har detta varit den primära gårdsenheten på Nässet. Splittringen av detta hemman kan ha skett strax innan den första lantmäteriförättningen på Nässet 1713.

Fram till 1690 kallades Nässet; *Nääs, Näs, Nes*. 1690 heter byn *Nässeth med* bestämd form. Möjligen har det ursprungliga *Nääs* splittrats upp i två gårdar som sedan lägesbestämts med syd- och nord. Nääs kan således ha varit namnet på den primära gårdsenheten.

Vad de historiska kartorna berättar

Geometrisk avmätning 1713

 Kotan

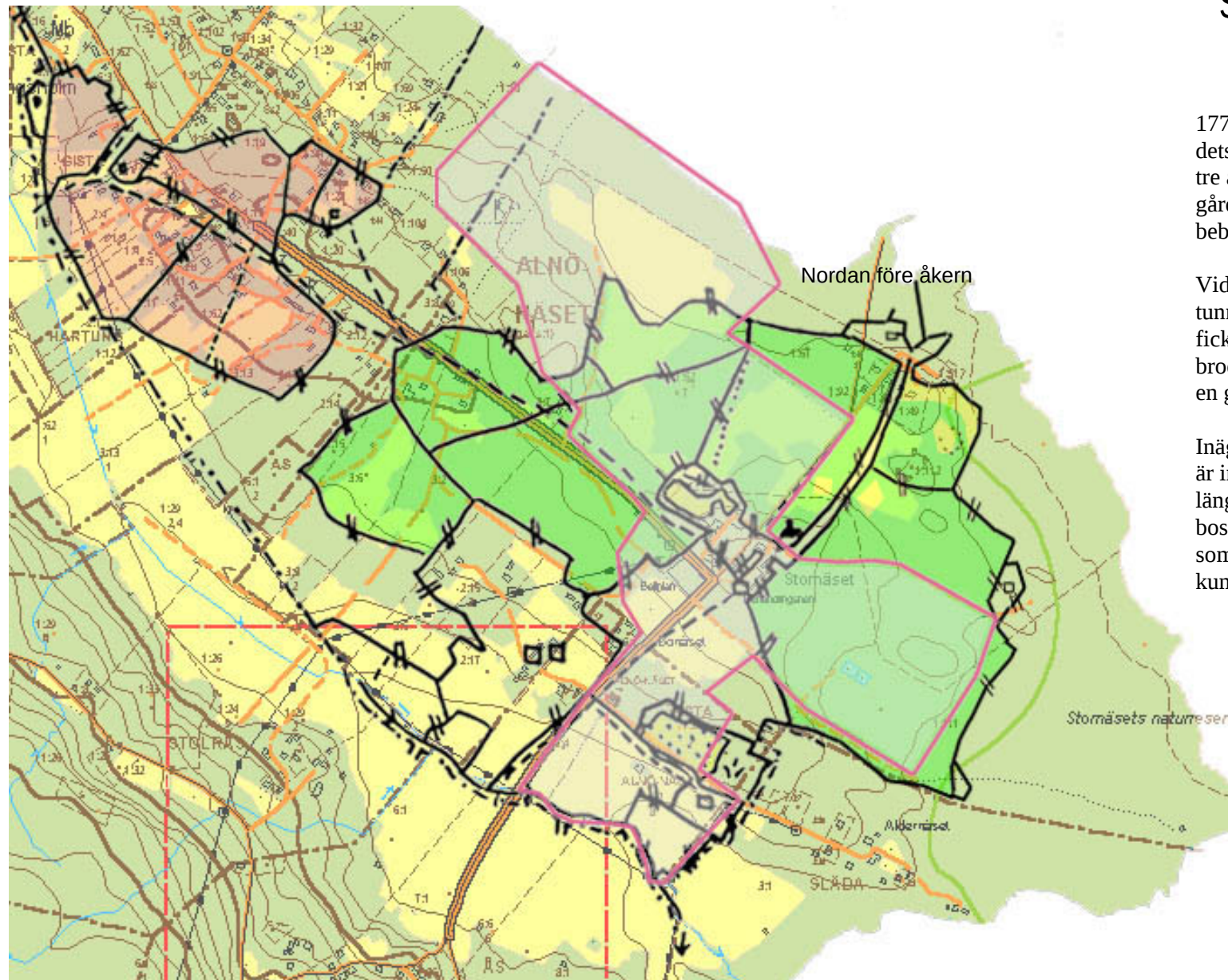
Det äldsta skriftliga belägget för Nässet finns i 1535 års hjälpskattelängd för Medelpad där Olof i Nes, Peder landbo, Nyels, Jon och Lasse står upptagna. I jordeboken redovisas byns namn samt hur stort mål byn har haft genom olika tider. 1543 hade byn 69 ½ mål, 1571 70 mål och 1690 72 ½ mål. Den första uppgiften från 1535 anger inte något byamål men där finns uppgiften ”5 bö”. Troligen betyder det att det fanns 5 bölen på Nes 1535.

Den äldsta kartan över Nässet är en geometrisk avmätning från 1713. Då fanns fyra skattehemman i området. På kartan 1713 kallas Stornässet för Normähse 500 m SV om Normähse låg Södnähse. Även Ahldernässet räknades till byn. Två torp i norr kallades båda Kotan och deras ägor låg helt inom hank och stör kring gårdarna.

Normähse som innehades av brukspatron Krapp var skattlagt för 50 ½ mål. Södnähse by med två åbor skattade för 23 ½ mål och Ahldernähse som innehades av fru Maria Rudbäck var skattlagt för 6 mål. Det fanns också ett ”apart skattlagt torp vid namn Kotan” på byns marker. För detta har ingen skattesats redovisats.

På kartan finns ingen fägata angiven från Normähse till utmarken. En sådan återfinns dock på Storskifteskartan från år 1772.

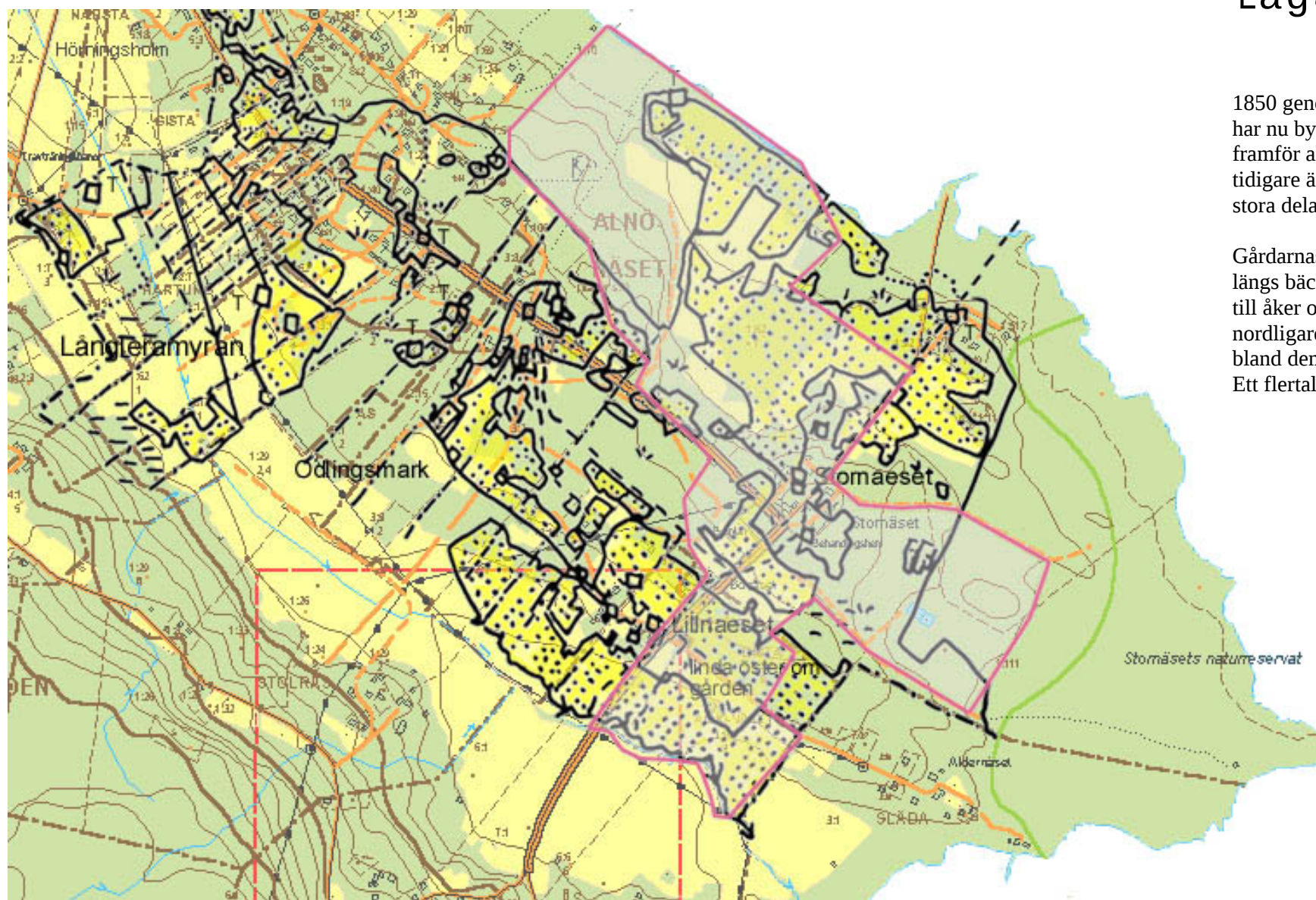
Storskifte 1772

1772 hade Norrnähse bytt namn till Stornäset. Bebyggelseläget är dock detsamma som tidigare. De två torpen Kotan var borta men har ersatts av tre andra, varav ett benämndes "Nordan före åkern". Sydost om Stornäsets gård låg "Larssons torp". Även Södernäset återfinns i samma bebyggelseläge som tidigare.

Vid delningen av Stornäset 1772 fick de två bröderna Krapp var och en 88 tunnland och 3 kappland av inägomark och den ene av bröderna (litt A) fick 147 tunnland och 11 ½ kappland av utmarken medan den andre brodern (litt B) fick 68 tunnland och 22 ½ kappland utmark. Därtill tillkom en gemensam gård- och trädgårdstomt på 2 tunnland och 24 kappland.

Inägorna på Näset bestod till största delen av äng. Den åkermark som fanns är inte utritad på kartorna men vissa namn avslöjar markanvändningen. En längre fägata leder från Stornäset mot utmarken i öst. Näset var ett boskapsdominerat område. Utmarker och ängar dominerade. Den åkermark som fanns låg i ensäde. Den stora tillgången på gödsel gjorde att man kunde odla de bästa jordarna år efter år utan att träda den vartannat.

Laga skifte 1850

1850 genomfördes Laga skifte över Stornässet och Lillnässet. Södernässet har nu bytt namn till Lillnässet och Norrnässet heter Stornässet. Det är framför allt på inägomarken som stora förändringar har skett. Här har de tidigare ängs- och hagmarkerna nu uppodlats till åkrar eller lindor. Även stora delar av den tidigare utmarken har odlats upp.

Gårdarnas ägor samlas nu på var sitt ställe. Stornässet avstår marken längs bäcken (som markerar gränsen mot Ås). Lillnässet odlar upp denna till åker och den redovisas som Östra nybruket. Stornässet får överta nordligare delar av Lillnässets inägomark. Tre hemman har tillkommit bland dem Norrböle och Lången på inägomarken och ett på utmarken. Ett flertal torp har tillkommit, samtliga på utmarkerna.

Fornlämningar

Odlings- och röjningsröseområde

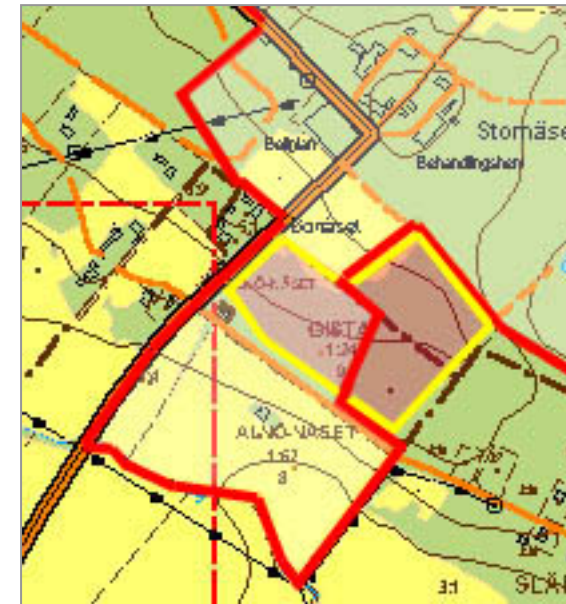
Området mot NV. I förgrunden syns ett av områdets många odlings/röjningsrösen. Foto mot NV.

Ö om stengärdesgården är området bergigare och marken är mager. Här fanns ett flertal små nedsjunkna kraftigt övertorvade röjnings/odlingsrösen. Foto mot V.

Området V om stengärdesgården var vid besöksstillfället inte betat. Rösen av olika karaktär kunde iaktas. Gemensamt för dem är dock att de är nedsjunkna och kraftigt övertorvade. Foto mot NV.

- Gräns för utredningsområde
- Odlings- och röjningsröseområde

Inom den med gul färg avgränsade ytan inom utredningsområdet (röd begränsningslinje) finns ett 40-tal odlings/röjningsrösen, två terrasser och en stengärdesgård. Rösena är 2 – 8 m i diam och intill 0,6 m h. De är kraftigt övertorvade med enstaka till ett flertal synliga stenar i ytan, vanligen plocksten. Några har mittgrop, ca 1 m diam och 0,4 m dj. Några av rösena är små och toppiga, andra är stora och flacka och några är runda och svagt välvda. Några är lagda i anslutning till större block. I områdets NV del finns rösen i lidläge (sten har flyttats ned från åkern och lagts i kanten av åkerterrassen). Sannolikt har området brukats under lång tid. Rösena är över lag nedsjunkna och kraftigt övertorvade men ligger relativt glest vilket troligen beror på att en del körts bort till en äldre stentipp i områdets N del. På Storskifteskartan från 1772 låg här Lillbissieåker, en av Stornäsets få åkrar. Lantmätaren har markerat ut ett stort antal av de odlingsrösen man ser idag. Enligt muntlig uppgift skall ytan ha varit slåttad, även hackslåttrad fram till mitten av 1900-talet. Den har då inte varit öppen åker.

Det finns vissa möjligheter att se på rösen under vilken epok som de har övergivits. Under 1700- och 1800-talen stenröjdes åkrarna mer noggrant än tidigare. Mer varierande storlek återfinns i dessa rösen, både småsten och större block som krävde dragare för att flyttas. Det kan också märkas en ambition att flytta ut stenrösen från åkern och lägga dem i utkanten av åkermarken. Generellt kan man säga att ju mindre rösena är och ju mer sten det ligger kvar inne på åkern desto äldre är lämningarna. Det kan delvis förklaras med att arbetskraft var en bristvara före den stora befolkningsökningen under 1800-talet och varje ansträngning för att bearbeta jorden var tvungen att stå i relation till vad som kunde utvinnas ur den ansträngningen.

Terrasserna återfinns i områdets NV och VS del.

Stengärdesgårdar är hägnader som generellt förknippas med historisk tid även om många förhistoriska stensträngar till form och funktion kan ha varit likartade. De stenmurar som vi ser idag är främst anlagda under 1800-talet, då nya gränser drogs upp efter skiftena och nya brukningssätt infördes. Ett tillgängligt material var de stenar som låg samlade i odlingsrösen i inägorna. Genom att flytta stenen från rösen till hägnader kunde man samtidigt utöka och förbättra sin åkermark. Mycket sten hämtades också direkt ur åkermarken. Foto mot NV.

Lennart Forsberg står på den nordligaste av de två terrasserna. Foto mot Ö.

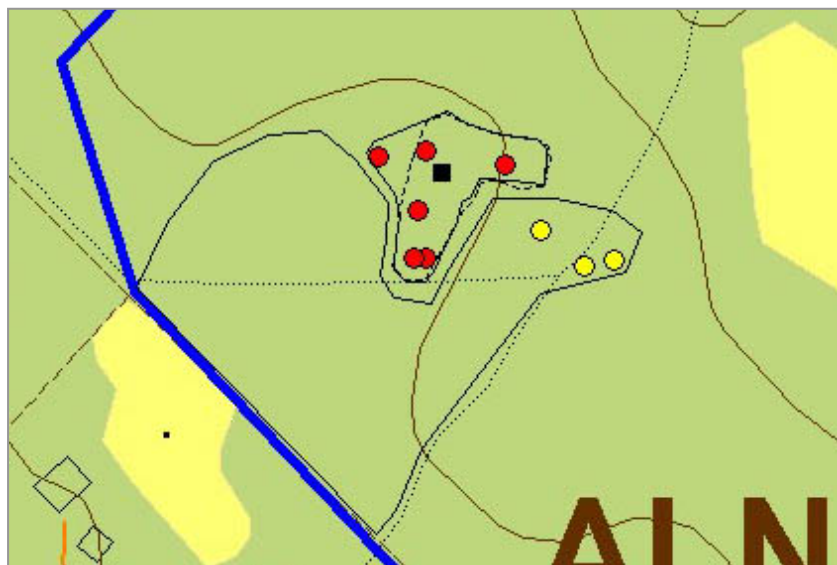
Välvda åkerliknande parceller som går vinkelrätt mot terrängens fallriktning. Foto mot NÖ.

Området Ö om stengärsgården ligger utanför utredningsområdet men är väl värt att nämna då det ursprungligen delvis kan ha hört samman med det i V. Detta område förefaller mer homogent. Även här återfanns ett flertal nedsjunkna och kraftigt övertorvade mindre rösen av plockstenskaraktär men även välvda åkerliknande former samt bebyggelse lämningar.

De välvda åkerliknande formerna samt bebyggelse lämningar återfinns i områdets NÖ del. Regelbundet välvda åkerparceller anses representera en ålderdomlig och utdöd teknik, även om den har varit i bruk ända in på 1900-talet. Sådana åkrar kan möjligen särskiljas mellan de som har varit i permanent bruk och de som har fungerat som tillfälliga svalåkrar. De förstnämnda har varit gödslade i historiskt ängs- och åkerbruk och de sistnämnda har tagits upp i ängs- eller hagmark och odlats under ett par år för att sedan överges. Dessa svalåkrar kan möjligen förklara varför de välvda åkrarna finns i så stor omfattning på mycket magra utmarker. Den vanligaste förklaringen på den välvda formen är att den är avsedd att underlätta dränering av marken, särskilt innan täckdiken blev vanliga från 1840-talet och framåt. I de fall åkrarna löper vinkelrätt mot terrängens fallriktning antas att välvningen är avsedd att samla humusskiktet i tjockare lager för att ge bättre växtkraft.

Området hävdas idag genom bete. Upplevelsevärdet är stort liksom även det pedagogiska värdet.

Gravfält med boplat och odlingsytor inom Alnö-Näset 1:62.

Gravfältet består av fyra gravhögar och två flacka stensättningar. Den ena stensättningen är något osäker. Högarna är 7- 10 m i diameter och 1-1,5 m höga, och övertorvade. Två av högarna har mittgrop, 3-3 m i diameter och 0,4- 0,5 m djupa. Stensättningarna är 3-5 m i diameter och 0,2-0,3 m höga. Stensättningarna är övertorvade i ytan och har enstaka 0,2 m stora stenar. Enligt de GPS inmätningar som gjorts avviker dessa något från ekonomiska kartans fornlämningsområde (se karta). Gravfältet är kraftigt igenväxt med lövsly.

Vid utrednings tillfället noterades ett runt block med möjlig inhuggen grop. Öster om gravfältet grävdes tre provgropar på plana ytor som kan tänkas rymma hus. I groparna påträffades skörbränd sten, jorden var kulturpåverkad.

Odlingsytor ligger söder och sydväst om gravfältet och kunde identifieras med hjälp av jordsond (se karta).

Gravfältet är kraftigt igenväxt med lövsly.

En rund sten med möjligen inhuggen grop ligger i anslutning till en av gravarna.

Källhänvisning

Västernorrlands förhistoria. Utgiven av Västernorrlands läns landsting 1977.

Program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Rapport 1933:1 utgiven av Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Bebyggelsehistoriskt PM. Riksantikvarieämbetet KUD/Landskapsinventeringen.

Medelpads äldre urkunder. Medelpads fornminnesförening. 1972.

Fossil åkermark. Fornlämningar i Sverige 1. Riksantikvarieämbetet 1997.

Sundsvalls kommun. Översiklig kulturmiljöinventering 1999.